

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DE VERBORGENHEID VAN GOD II

'Voorwaar, Gij zijt een God, die Zich verborgen houdt, de God van Israël, een Verlosser' (Jes. 45 : 15).

Verborgenheid – een zaak van verbazing en verrassing

In het tweede deel van Jesaja's profetieën (vanaf hoofdstuk 40) treffen wij het volk van God aan temidden van de volken en in de macht van de volken. Het is de troosteloze situatie van de Babylonische ballingschap, in de zesde eeuw vóór Christus.

Politiek gezien stelde Israël nauwelijks nog iets voor: één soldatenlaars en het wormpje Israël is verpletterd (vgl. Jes. 41 : 14).

Dat volk krijgt de boodschap van de profeet: Vrees niet, Ik help u – luidt het woord van de Here, uw Verlosser (Jes. 41 : 8-14).

In Jesaja 45 wordt het beeld van die ongedachte bevrijding nog scherper; God noemt namen en wijst zijn menselijke instrumenten met eigen hand aan. Hij onthult een kolossale verschuiving in de politieke situatie. Het hele politieke toneel zal in korte tijd worden veranderd en de bekende supermachten zullen hun macht moeten afstaan aan een vorst, van wie zij nog nooit gehoord hebben. De macht van Babel wordt verbroken en de onbekende Perzen zullen het toneel binnenstormen onder leiding van een zekere Kores (= Cyrus).¹ Deze Kores zal een speciaal instrument van God zijn (hij heet zelfs een 'gezelfde').

Want deze man zal de Joden uit Babel naar Kanaän terugsturen! Wat niemand voor mogelijk had gehouden, gaat zeer binnenkort gebeuren: er komt een grote trek naar dat verachte stadje Jeruzalem. Israël gaat naar huis en heidenen zullen het dáár, in Jeruzalem, komen begroeten. Dat is het verbazing-wekkende werk van de God van Israël.

De tekst die op dit moment onze aandacht heeft (Jes. 45 : 15) brengt die grote verrassing onder woorden.

Het woordje 'voorwaar' is een uitroep van verbazing en bewondering, vergelijkbaar met ons woord 'warempel' of 'ongelooflijk!'

Het visioen neemt ons mee naar de stad Jeruzalem, vlak na de terugkeer van de ballingen.

Daar is blijkbaar juist een defilé van buitenlanders nnn de gang, zo begrijpen wij uit vers 14.

Wij zouden het ons zo kunnen voorstellen: op het podium staat de 'dochter Sions' – de verpersoonlijking van de Godstad. Vóór dat podium defileren de heidenen: zij knielen eerbiedig, groeten Sion en de God van Sion; bovendien bieden zij hun diensten aan voor de herbouw.

Het zijn kennelijk Afrikaners: vermogende Egyptenaren, rijke Etiopiërs en die lange, slanke Sabeeërs – eveneens afkomstig uit het Noordoosten van Afrika.

Wij ontmoeten hier precies die volken, waarvan God had gezegd dat zij de lofprijs voor Israël zouden zijn. Wanneer Perzië de Joden vrijlaat, zal het in de plaats van Isra-

HOOFDARTIKEL

De verborgenheid van God II
C. Trimp

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Heiliging

UIT DE SCHRIFT

Verbondswijsheid III
H.J. Nijenhuis

KERKELIJK LEVEN

'Openheid' in de Gereformeerde Kerken? I
M. te Velde

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

OP MAAT

Een persoonlijke bond met Jezus
H. Folkers

UIT DE HISTORIE

De evangeliepredikers zijn keizer I
H. Veldman

INGEZONDEN

Stellen wij nog grijs op onze naam?
J. Meijer

BOEKBESPREKING

PERSSCHOUW
G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

el Afrikaners van God ontvangen: 'Want Ik, de Here, ben uw God, de Heilige Israëls, uw Verlosser: Ik geef Egypte, Ethiopië en Seba als losgeld in uw plaats' (43 : 3). Zo kostbaar is Israël: nariën worden in mil gegeven voor haar leven!

Een dergelijk visioen bevat toch eigenlijk ongelooflijk nieuws.

Hier wordt een volk aangesproken, dat van alle macht en luister is beroofd en helemaal niets heeft in te brengen in het krachterspel van de volken. Je moet al eeuwen teruggaan om een vergelijkbaar tafereel in de geschiedenis van Jeruzalem te ontdekken (Salomo, die de koningin van Seba ontvangt, 1 Kon. 10). Sindsdien kwamen de buitenlanders louter naar Jeruzalem om het leeg te plunderen. De Eeuw uit Juda's stam is tot een wormpje gereduceerd!

Toch is het verhaal van Salomo blijkbaar niet een sprookje uit een Icgendarische Gouden Eeuw. Jesaja 45 zegt: Er staat een groot volken-defilé in Jeruzalem op het program van God. Niet een defilé van toeristen, die zo nodig Jeruzalem eens moeten bekijken. Het wordt een defilé van overwonnen volken (zij hebben de boeien nog om de handen) en zij weten maar één ding heel zeker van dat stadje Jeruzalem: *Alleen daar is God, er is geen andere – totaal nergens (vers 14)!*

In vers 15 horen wij uit deze monden de uitroep van verbazing en verwondering: 'Voorwaar, Gij zijt een God die Zich verborgen houdt'.

Deze buitenlanders zijn niet naar Jeruzalem gekomen om daar een definitie van Gods wezen (zijn 'principiële verborgenheid' of iets dergelijks) te publiceren. Zij roepen ons verbaasd toe: Inderdaad, op die God van Israël kan een mens zich gemakkelijk bekijken. Hem ken je niet hij dc eerste kennismaking. Hij is een God die Zich verbor-

gen weet te houden. Wie dat beseft, gaat langzamerhand iets begrijpen van al die vreemde gebeurtenissen van de laatste tijd.

Verborgenheid – zaak van oordeel en verlossing
'God houdt Zich verborgen' – dat woord heeft in de bijbel een dreigend karakter. Het wil zeggen, dat God niet meer van Zich laat horen en niets van Zich laat merken. Hij stelt als 't ware Zichzelf buiten bedrijf en maakt Zichzelf onbereikbaar. Ook daarin blijkt, dat ~~god~~ de levende God is. Hij kan dat: Zichzelf terugtrekken, zelfs van zijn eigen volk. Dat alleen al is voor heidens begrip een ongehoorde zaak. Volgens heidens begrip neemt een god het altijd voor zijn volk op. Hij is de garant van voorspoed en overwinning. Als het volk de slag verliest, heeft god de slag verloren. Op dat moment moet hij afdruipe. We zouden kunnen zeggen, naar Jes. 46 : 1: hij moet inpakken en wegwezen; hij is alleen nog ~~maar~~ een last voor vermoeide ezels. Zo'n god is niet in staat zich te verbergen. Hij kan opgeborgen worden en weer te voorschijn gehaald worden al naar het uitkomt.

De God van Israël heeft Zich eeuwenlang tegen zijn eigen volk gekeerd en zijn eigen volk bestraft. Hij zond de profeten, hield Zich doof voor talloze jammerklachten en Hij heeft op 't laatst zijn eigen volk zelfs aan Babel prijsgegeven. Toen was Jeruzalem compleet failliet; niemand had er nog een cent voor over.

Dat was de merkwaardige gang van de geschiedenis geweest. Daar was een God, die zijn eigen volk vernedert, prijsgeeft aan de ongerechtigheden en overgeeft in de macht van de vijanden. Intussen blijft Hij toch blijkbaar God, hun God. Hij blijft God-in-het-verborgen.

Alleen de levende God is tot zoiets in staat. Wanneer Hij Zich verbergt en niets meer van zich liefde laat merken, dan vergaat het leven van zijn volk en de willekeur van de mensen krijgt op aarde vrij spel. Zó vreemd kan God, de God van Jeruzalem, te werk gaan.

Maar deze verbazing slaat vervolgens om in een gevoel van grote verrassing. Want wanneer wij zeventig jaar verder zijn, blijkt diezelfde God, die door de publieke opinie allang was afgeschreven, tot grote activiteit te komen. Hij verwekt Kores, doet het Perzische Rijk opkomen en laat vervolgens de amechtige Joden terugkeren naar Jeruzalem. Deze God druipet helemaal niet af: Hij heeft Zich alleen maar een aantal jaren verborgen gehouden! 'Gij zijt een God, die Zich verborgen houdt.'

Die woorden betekenen niet alleen: Mij is er wel, maar laat niets meer van Zich merken. Deze woorden betekenen ook: Hij laat weliswaar niets van Zich merken, maar daarom is Hij er nog wel!

Israël verdween voor vele jaren van het toneel, maar daarmee is Hij nog niet verdwenen! Hij – de levende God, die ook zónder Israël en zónder Jeruzalem wel verder kan!

In zo'n tijd is deze God bezig met zijn stille diplomatie en werkt Hij verder in het verborgen (inderdaad: 'achter

KERNREDACTIE

DR. WG. DE VRIES (eindred), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGEREDEACTIELEDEN

DRS. R. TER BEEK, DRS. K. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J. A. BOFFERSMA, J.M. DE JONG, A. JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre R.V. Postrekening 406040 t.n.v.
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).
Buitenland f 143,50 per jaar (zecpost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES

Prijs f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

HEILIGING

De verlossing, die God in Christus schenkt en uitwerkt, wil ons volledig bevrijden van de zonde met al haar gevolgen. Daarom houdt ze naast de rechtvaardiging ook van het hegin af aan de heiliging en de heerlijkmaking. Zodra God met Abram zijn verbond had opgericht, gebod Hij hem in oprechtheid te wandelen voor zijn oog.

Aan zijn volk Israël gaf Hij een wet, die je daarin kon samenvatten, dat Israël een koninkrijk van priesters en een heilig volk moest zijn. Deze heiliging strekte zich uit tot het hele volk in heel zijn godsdienstig en zedelijk, burgerlijk en maatschappelijk leven.

Later verkondigden de profeten, dat God in hrt laatst der dagen mrt zijn volk een nieuw verbond zou oprichten, waarin Hij alle overtredingen kwijtscheldt, een nieuw hart en een nieuwe geest in hun binnenste vormt en hen in zijn wegen doet wandelen. Net zo goed als de vergeving van de zonde zal de heiliging een werk en gave van Hem zijn.

Na de ballingschap vatte her volk de verhouding tot God zo wettisch up, dat er voor genade geen plaats bleef en heel het leven beheerst werd door werk en loon.

Jezus ging daarom weer terug naar de geestelijke zin van de wet. De rechtvaardigheid van her Koninkrijk der hemelen is anders dan die van de Farizeeën. De boom mort eerst goed zijn, wil hij goede vruchten voortbrengen. Vóór alles komt her aan up de reiniging van het hart, waaruit allerlei ongerechtigheid voortkomen.

De wet eist niet minder dan volmaaktheid, die dun vooral Inhoud barmhartigheid, bereidheid tot vergeven, een liefde voor God met alles wat je bent en hebt, en een liefde voor je naaste als voor jezelf.

Maar deze volmaaktheid krijgt een mens alleen maar door bekering, geloof en wedergeboorte. Boor om Jezus alles te verlaten, het kruis op zich te nemen en Hem na te volgen.

Hoewel Jezus lichamelijk van zijn discipelen weggaat, blijft Hij toch steeds in hun midden, door de Heilige Geest. Die Hij zendt en Die in hen zal blijven.

Hij lijft hen als ranken ia in de wijnstok die Hij zelf is. Daardoor worden ze in staat gesteld om vruchten te dragen. Om dool het geloof de werken te doen die Hij deed. Om zijn geboden te bewaren en it zijn liefde te blijven.

Onder deze goede werken die de discipelen van Jezus hebben te volbrengen, armen die van zelfverloochening en kruisdragen de eerste plaats in.

Maar ook de positieve elementen ontbreken niet. Jezus zelf was geen arceer, maar nam deel aan bruiloften en feestmaalen en veroordeelde zelfs alle weelde niet. Hij legde ook aan zijn discipelen geen onthouding op van huwelijk, voedsel of drank.

Hij zag in de liefde de volbrenging van de wet. Hij was niet met gelovige woorden tevreden, maar wilde dat de wil van God werd uitgevoerd. Hij eiste nauwgezette besteding van de toevertrouwde talenten en drong aan op trouw, wijsheid en bedachtzaamheid in het leven.

Op Pinksteren deelde Christus Zichzelf aan zijn gemeente mee door de Geest. Deze Geest gaf in de eerste tijd vooral buitengewone gaven en krachten, maar wekte van her begin af aan in de gemeente ook allerlei deugden van geloof en volharding, troost en blijdschap.

En meer en meer werd Hij in het onderwijs van de apostelen voorgesteld als degene die tussen Christus en zijn gemeente de gemeenschap tot stand brengt en in stand houdt en die Christus zelf in haar laat wonen en werken.

Naar: H. Bavinck, 'Gereformeerde Dogmatiek'

de schermen'). Het onaantastbare Babel bleek ineens vermolmd te zijn. Het opkomende rijk van Perzië werd in een ommezien een wereldrijk.

En het resultaat was, dat een paar jaar later de Afrikaners in de stad van God (Jeruzalem) defileren om Gods overwinning te vieren.

God had dus zijn heilsbedoelingen diep weggeborgen en zijn liefde voor zijn volk Israël weggestopt achter zijn toom. Maar daarmee waren dat heil en die liefde nog niet weg. Zo eenvoudig werkt dat niet. Wanneer mensen er niets meer van zien in de feiten, is daarom die liefde van God neg niet weg. Die werkt in het verborgen verder. Plotseling schiet het omhoog en stelt God feiten, die ieder overrompelen.

Zo lezen wij die tekst van Jes. 45 : 15: 'Voorwaar, Gij zijt een God die Zich verborgen houdt, de God van Israël, een Verlosser'. U bent inderdaad een God, op wie een mens zich zomaar verkijkt. Soms lijkt U een vijand, een God van toorn en straf, maar intussen bent U een Verlosser. U jaagt uw eigen volk in de engte, de ontluistering, de woestijn – maar intussen werkt U aan bevrijding, ruimte, nieuwe glorie.

Dat is het slotakkoord van deze tekst en dat slot brengt de toonaard zen gehore; volken komen om het werk van de verlossing te prijzen! Dat is het grote, internationale nieuws dat vanuit Jeruzalem wordt gepubliceerd. Het is een prachtig voorspel van de gebeurtenissen, die het boek Handelingen ons zal beschrijven en de apostel Paulus ons zal ontvouwen: het verhaal van de grote trek.

God haalt zijn volk uit het heidenland vandaan. Tot niet-mijn-volk wordt gezegd: mijn volk (Rom. 9 : 24-26). In die grote trek worden de heidenen meegenomen, de Etiopiër van Hand. 8 en de Romein van Hand. 10. En zoals de Joden de heidenen de weg naar Jeruzalem hebben geleerd, zullen de heidenen te zijner tijd de Joden de weg wijzen naar de Messias der volken.

Zo werkt de God die Zich verborgen houdt. In Hem is diepte van rijkdom, wijsheid en kennis. Daarom zijn zijn beschikkingen ondoorgrondelijk en zijn wegen niet na te speuren (Rom. 11 : 33). Wie nadenkt over de verborgenheid van God, doet wijs om allereerst deze heerlijke dingen te bedenken. De verborgen God is de God van het welbehagen – tot lof van de heerlijkheid van zijn genade (Ef. 1 : 5, 6).

C. Trimp

¹ Cyrus (de Grote) repceerde van 559 tot 529 vóór Christus. Hij was afkomstig uit de kring van nomadenstammen, ergens in het zuiden van het tegenwoordige Iran. Omstreeks 550 wierp hij het juk van de (meer noordelijk woonachtige) Mediërs af en nam hij de heerschappij over Medië over.

Dat werd het begin van het Perzische Rijk dat in korte tijd grote successen boekte. Cyrus wist in 546 zijn invloed uit te breiden tot aan de kust van Klein-Azië (Sardes en de naburige havensteden) en zelfs het onoverwinnelijk geachte Bahylonic wist hij in 539 aan zich te onderwerpen.

In 538 kregen de Joden verlof naai Kanaän terug te keren. Over deze Cyrus spreekt het boek Jesaja

Vgl. het verhaal van K.R. Veenhuf in Bijbels Handboek, deel I (Kampen 1981), 428vv. en van A.S. van der Woude, deel 2a (Kampen 1982, 2e dr. 1990), 145vv. Zie ook G.J.D. Aalders in: Christelijke Encyclopaedie, 2e dr., Kampen 1957, II, 344v.

VERBONDSWIJSHEID III

Indien echter iemand van u in wijsheid te kort schiet, dan bidde hij God daar om, die aan allen geeft, eenvoudigweg en zonder verwijt; en zij zal hem gegeven worden.

Jac. 1 : 5

Hoe moet je aan met al die dingen die zich in het leven aan je voordoen? Hoe bepaal je je houding in allerlei kwesties waarin je wordt betrokken? Hoe vorm je de juiste zienswijze in probleemgevallen? Hoe moet je de jou opgedragen taken op een verantwoorde manier **aanpak**-ken? Waar doe je goed aan en waaraan verkeerd?

Voor deze vragen komen we allemaal te staan. Zeker wanneer je als kind van God in gehoorzaamheid en dankbaarheid voor je hemelse Vader wilt leven. Tot dit doel heeft Christus ons immers verlost. Uiteraard dienen we ons dan aan Gods Woord te houden. Aan het wijsheids-onderwijs van onze Heiland. Zo hebben we hierover in de twee voorgaande Schriftoverdenkingen gesproken. Maar, laten we het zo zeggen: de theorie kennen we, de theorie van de **verbondswijsheid**; maar nu de praktijk!

Ja, die praktijk blijkt nog niet zo eenvoudig te zijn. Lees maar eens wat er in onze gereformeerde pers over allerlei actuele zaken wordt geschreven. De een zegt het zus en de ander zo. De heren scribenten zijn het er lang niet altijd over eens hoe je als **gereformeerd** mens je houding in al die kwesties behoort te bepalen. We geven maar geen opsomming van de zaken die **momenteel** actueel zijn: wie meeleeft in het kerkelijk leven, kent ze.

Maar dit keer willen we eens naar Jacobus luisteren. Als je zijn brief leest ontdek je dat de kerkelijke toestand in zijn dagen nu ook nier bepaald zonder kwestieuze zaken was. Hij begint al met te spreken over verzoeken. **An**-dere vertalingen geven hier het woord beproevingen. Een exegetische vraag die we nu laten rusten. Waar het om gaat is dat de christgelovigen, levend met elkaar in de kerk alsook levend in een wereld van ongelof, ook hun gehoorzaamheidsmoeiten kenden en ook zo hun geloofs-problemen hadden. In het vervolg van dit bijbelboek komen we die tegen.

Allereerst – zegt Jacobus – is het dan een zaak van volhouden. De weg blijven gaan die de HERE wijst. Wat mensen ook zeggen. Wat mensen ook van jou als christen zeggen. Laat je hij **alles** wat er gezegd en geschreven wordt, niet van de Schriftuurlijke wijs brengen. Volharding heeft tot effect volkomenheid en onberispelijkheid in je leven. Dan schiet je niet te **kost** in je discipelschap van Christus.

En weet je in bepaalde gevallen niet wat je moet? Gebrek aan wijsheid en inzicht in wat God van je vraagt? Dan

rest er maar één ding: op je knieën en God om die wijsheid en dat inzicht smeken. **HERE**, open mijn ogen; laat me zien wat ik in dit geval te doen en te laten heb; doorboor mijn oren zodat ik op dit punt uw **Woord** begrijp. Wie zo bidt, mag er ook geen moment aan twifelen dat God zijn gebed verhoort – lezen we in de **verzen** 6 tot 8.

Dus, aleer je je ergens een mening over vormt, een houding tegenover iets bepaalt, een of andere **zaak** aanvat, in een vergadering wat zegt, een **artikel** gaat schrijven en vul verder maar in – eerst de handen vouwen en God bidden om wijsheid. Immers, door verbondswijsheid te he-trachten zet je je denken, spreken en doen op het niveau van Gods heilsplan met deze wereld en werk Je daarin met Hem mee. En zo ontkom je aan een heleboel per-sonlijke en kerkelijke narigheid.

In dit hijbelboek kunnen we lezen bij wat een **ellendighe**-den in de kerkelijke gemeenschap Jacobus de vinger moest leggen. Standsverschil. Gods Woord wel aanhoren, maar er niet naar **doen**. Aanzien des persoons. Dood ge-loof. Zonden van de tong. Enfin, lees de kopjes boven de pericopen maar verder.

Maar nu moet nog wel goede aandacht **hebben** wat Jaco-bus schrijft in 3 : 13-18. Daar **gaat** het opnieuw over de wijsheid. De hemelse wijsheid – staal er boven. Wat wij dus steeds **hebben** weergegeven met verbondswijsheid. Jacobus zelf noemt het de wijsheid die van boven komt. De wijsheid die de **mensgeworden** Zoon van God voor ons heeft meegenomen uit de hemel naar de aarde.

Om deze wijsheid moeten we God dus bidden in onze ge-loofsverzoeken of -beproevingen. Want eigen-wijsheid of wijrheid die van beneden komt veroorzaakt alleen maar naijver en twistzucht. Je gunt elkaar het licht in de ogen niet. Gevolg? Wanorde en allerlei kwade praktijk. Oftewel: onrust, verwarring die de kerkgemeenschap op-breekt; **minderwaardige** toestanden en kwesties die Gods zaak en Christus' naam in deze wereld schade doen.

Wat we dringend nodig **hebben** is wijsheid. De wijsheid waarin onze Verlosser ons heeft onderwezen. Inzicht in Gods werken. Hoe Hij alles heeft ingesteld. Kennis van zijn inzettingen en verordeningen voor onze levensbepa-ling. En dat zal ook andere mensen aanspreken.

Laten we hierom voortdurend, **zonder** ophouden, God bidden. En zijn belofte is dat Hij ons op grond van Chris-tus' verdienste zijn **verbondswijsheid** schenkt, zonder enig voorbehoud en zonder enig verwijt. Want Hij weet hoe zeer wij **behoefte** hebben aan echte, christelijke wijsheid in ons vanwege de zonde zo gecompliceerde leven.

H.J. Nijenhuis

'OPENHEID' IN DE GEREFORMEERDE KERKEN? I

In enkele bijdragen in de rubriek Kerkelijk Leven geven we een analyse en commentaar bij de beslissing van het Nederlands Dagblad om voortaan ook anderen don vrijgemaakt-gereformeerden als redacteur van de krant aan te trekken. In mijn eerste artikel ging ik in op de economische noodzaak als belangrijk gegeven achter de beleidswijziging. Het economisch 'moeten' kan zeker een reden zijn voor verbreding van lezerskring en redactie. Jammer misschien, maar onontkoombaar. Ik had graag gehad dat het ND daar wat duidelijker mee voor de dog was gekomen.

In mijn tweede artikel ging het over het 'willen'. Er is bij de mensen van het ND kennelijk een steeds sterkere wil gegroeid om niet zo beperkt alleen in gereformeerd-vrijgemaakte kring te functioneren, maar een bredere samenwerking te zoeken met andere positieve christenen. Dat 'willen' valt te verdedigen, maar dan moet je dat wel doen vanuit een heldere visie op organisatorische samenwerking. Wat betreft de rol die de kerkelijke verschillen daarin spelen, moet je eerlijk toegeven dat je bij bredere samenwerking altijd wat moet inleveren. Ik miste bij het ND de afweging van de voors en tegens van de nu beoogde samenwerking. Ik miste ook een vermelding van de concessies en compromissen die daarbij onvermijdelijk zijn.

In een derde en vierde artikel wil ik nu nader ingaan op de derde lijn in de toelichting die het ND op zijn beleidswijziging gaf. Die lijn is nogal kerkelijk en theologisch bepaald: wij *mogen* en *durven* best tot een bredere samenwerking overgaan, want wij zijn in de laatste jaren 'opener' geworden en we zien meer positiefs bij andere christenen.

De toelichting van het ND

Het is goed om eerst even ons geheugen op te frissen. Op welke wijze betrok het ND de visie op de kerk en op de kerkelijke verdeeldheid in de toelichting op de statutenwijziging?

Dat gebeurde allereerst door J.P. de Vries in zijn artikel

van 13 juni onder de titel 'Statuten gewijzigd, identiteit gehandhaafd'. Hij zette de verandering van de statuten van het ND nadrukkelijk in het kader van het denken over de kerk. De oude statuten gaven – zei hij – eigenlijk de indruk, dat er in ons land **maar één** ware kerk aan te wijzen is, die voldoet aan de normen van art. 29 NGB. Maar we zijn nu toch wel wijzer geworden. Volgens drs. De Vries hebben de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken in hun officiële vergaderingen ook juist ontkend, dat zij slechts van **één** ware kerk willen spreken!

In de *Variant* van 13 juni wordt dezelfde zaak in een bijdrage van J.P. de Vries en A. Kamsteeg verder vanuit een bepaalde gezichtshoek uitgewerkt. 'Ontwikkeling in Gereformeerde Kerken naar meer openheid' staat er boven. Met tal van gebeurtenissen en citaten maken de schrijvers duidelijk, dat binnen de Gereformeerde Kerken sinds een aantal jaren een ontwikkeling aan de gang is naar een minder gesloten en minder veroordelende houding tegenover andere kerken en christenen.

Verschillende factoren speelden daarbij een rol, bijvoorbeeld:

- de oprukkende secularisatie, waartegenover wij andere positieve christenen meer als medestanders gingen zien
- de internationale contacten, waardoor wij soepeler gingen denken over verschillen in belijdenis
- de afwijzing van de extreme opvattingen van ds. J. Hoorn, waarbij we positief durfden spreken over gelovigen in andere kerken
- de kritische evaluatie van wat prof. dr. K. Schilder over de kerk heeft geschreven, waardoor we gingen zien, dat hij toch wel wat eenzijdig de norm benadrukte en de zondige werkelijkheid niet voldoende in rekening bracht
- en zo nog wel een paar dingen.

De teneur van het verhaal in de *Variant* is: als vandaag de dag het ND ervoor kiest om de specifieke binding aan de Gereformeerde Kerken los te laten, dan moet u daar niet vreemd van opkijken. Deze beleidswijziging staat tegen een brede achtergrond. Ze is onderdeel van een ontwikkeling die al jaren aan de gang is onder ons.

Wij zijn veranderd. Wij denken niet meer zo strak over de kerk als vroeger. Er is bij ons **meer** openheid naar anderen toe. Er is bij ons kerkelijk-theologisch wat veranderd, en dáárom kan er nu ook bij de krant **rustig** wat veranderen. Aldus de bedoeling van het artikel. En een keur van citaten, gecombineerd met een portrettengalerij van zeven

vertrouwde gereformeerde mannen, onder wie zelfs W.G. de Vries, moet aan deze stelling kracht bijzetten. Het is uit alles duidelijk, dat op de beleidswijziging bij het ND hier een nogal kerkelijk gekleurde vlag wordt geplaatst. Niet het economische 'moeten' en ook niet het organisatorische samenwerking 'willen', maar juist het kerkelijk en theologisch 'mogen' en 'durven' worden hier breed onderbouwd! Hoe kerkelijk zijn we met onze krant dur nog steeds bezig!

Doorpraten – waarom?

Graag wil ik op een aantal punten die hier ter sprake worden gebracht nader ingaan. Niet omdat ik zo'n behoefte zou hebben om het ND eens flink op de korrel te nemen. Maar wel om – kort gezegd – duidelijk te maken, dat de koers van de krant en de koers van de kerken twee verschillende dingen zijn, en ook moeten blijven!

Als **we** daas in deze dagen niet de **nadruk** op leggen, dan kan maar zo een interkerkelijk-achtig beleid als van het ND in onze kerken een kerk-verzwakkend neveneffect krijgen. De presentatie en argumentatie van 13 juni geeft op dat punt m.i. zeker reden tot zorg. De groei en bloei van het ND mogen ons een zorg zijn, maar de groei en bloei van de kerken gaan daar nog ver bovenuit. Vandaar.

Eenzijdigen zonder beoordeling

Ik neem mijn uitgangspunt in het Variant-verhaal over 'openheid'. In de Gereformeerde Kerken zie je een ontwikkeling: naar meer openheid, aldus De Vries en Kamsteeg. En het is tot op zekere hoogte waar. De feiten kloppen en de citaten zijn niet uit de duim gezogen. Wat de schrijvers hier oproepen is een sfeer, een ontwikkeling waar **we** allemaal midden in staan. We zijn ermee verbonden. We doen er zelf aan mee. Je merkt onder ons inderdaad een zekere verandering in onze opstelling naar buiten toe. En toch heb ik van dat hele 'openheids-resumé' van De Vries en Kamsteeg een vervelend gevoel overgehouden.

Dat zit vooral vast op twee dingen. Twee dingen, die de schrijvers zelf bij voorbaat al op formule hebben gebracht. Ze zeggen dat ze een eenzijdige greep uit de discussies hebben gedaan. En dat ze geen beoordeling van de ontwikkeling geven.

Ik begrijp dat niet helemaal. Het ging bij het ND om beleid. En beleid bouw je toch graag op vanuit een goede en zo volledig mogelijke beeldvorming en vanuit een zo zuiver mogelijke beoordeling van de feiten. Dus moet je niet een eenzijdig beeld schetsen, maar juist een compleet en genuanceerd beeld. En je moet je beleid niet neerzetten op de feiten zoals ze zijn, maar je moet juist proberen die te taxeren en **dán** pas je beleid bepalen.

Waarom wordt dan door De Vries en Kamsteeg het beeld van de Gereformeerde Kerken juist bij een ingrijpende beleidswijziging zo eenzijdig – her woord is van henzelf – getekend? En waarom wordt de ontwikkeling van de laatste twintig jaren niet eerst beoordeeld **vóórdat** er consequenties aan verbonden worden?

Zoals de zaken er nu voorstaan kun je er eigenlijk maar **één** kant mee op: 1. De Vries en Kamsteeg beoordelen de ontwikkeling naar meer openheid zonder meer als positief: 2. de schrijvers zien deze 'eenzijdige' tendens als precies die faktor, waar de verbreding van de ND-redactie bij aansluit.

Meer openheid de laatste jaren – daar gaat het om. Die meerdere openheid wordt in de doorgegeven citaten vooral kerke3ijk, theologisch, confessioneel onderbouwd. Hoofdzaak is niet de historische en sociologische bepaaldheid van onze openheid. Het accent ligt niet op de criteria voor samenwerking in een organisatie. Maar de spits **van** het verhaal ligt hier: wij, mensen in de Gereformeerde Kerken, zijn de confessie anders gaan hanteren. Vroeger meenden we op grond van art. 27-29 NGR, dat er maar **één** ware kerk was en dat ieder schuldig was zich daarbij te voegen. En we wilden die ware kerk ook concreet aanwijzen: het goede spoor is dat van de Gereformeerde Kerken. Nu denken we daar anders over.

Met andere woorden, het ND vraagt hier aandacht voor wat onze belijdenis zegt over de kerk. En het schetst een beeld van hoe gereformeerden over de kerk denken. En liefst ook **móeten** denken, want die openheid heeft in het verhaal een nogal positieve klank.

Er zijn dus twee zaken, waarover we nader moeten doorpraten. 1. Klopt het beeld, dat het ND **van** de Gereformeerde Kerken heeft getekend? En 2. hoe beoordeel je 'openheid'? Is dat alleen maar een goede zaak?

Eenzijdig beeld van de kerken

Klopt het beeld van de Gereformeerde Kerken, dat men krijgt uit de **Variant** van 13 juni? Ik meen van niet. Mijn bezwaar is, dat hier **één** 'item' gelicht wordt uit alles wat er in de Gereformeerde Kerken over de visie op de kerk en 'andere kerken en gelovigen' te zeggen valt. Als je een reëel beeld wilt schetsen, **dan moet** er over de 'hantering van de confessie' art. 23-29 NGB in de Gereformeerde Kerken **heel** wat **méér** gezegd worden dan dat 'er een ontwikkeling naar meer openheid' bij ons is.

Ik geloof zelfs, dat je met 'meer openheid' de kern van de hantering van de belijdenis over de kerk onder **ons** anno 1992 niet eens raakt. Die meerdere openheid is er in bepaalde accenten die worden gezet. En het is niet verkeerd om daar eens aandacht aan te besteden. Maar in de realiteit **van** het kerkelijk leven is dat maar een klein **onderdeeltje** van een veel groter geheel. Met 'meer openheid' zeg je over onze gereformeerde, kerkelijke hantering van de confessie helemaal het wezenlijke niet. In het artikel van De Vries en Kamsteeg lijkt die openheid **beeldbepalend**. Maar in **werkelijkheid** is ze dat niet.

We worden dus naar mijn gevoel opgezaald met een beeld **van** onze kerken, waarin we op een specifiek onderdeel **wel** een bepaalde lijn, een tendens van de laatste tien of twintig jaar herkennen, maar dat ik toch **niet** graag als algemene typering van onze kerken aanvaard, laat staan dat de kerken zich **maar** rustig verder in die richting zouden moeten ontwikkelen. De schets van De Vries en

Kamsteeg kan dienen als een geaccentueerd 'deel-beeld' ter illustratie bij het nieuwe ND-beleid. Als zodanig heeft het een reële betekenis. Maar het kan niet dienen als een goede typering van de huidige opinie onder ons ten aanzien van andere kerken en gelovigen.

Wie wil vertellen hoe het er in de Gereformeerde Kerken voorstaat op het punt van de kijk op de kerk moet toch echt nogal wat méér zeggen.

Als we in deze dagen dat meerdere niet hardop tegen elkaar zeggen, zou het beeld dat in de Variant is gegeven, onbedoeld een verkeerde uitwerking kunnen hebben. Met benadrukken van het ene aspect van de 'openheid' kan ons kerkelijk vroeger of later op heel verkeerde wegen brengen.

Behalve openheid is er in de Gereformeerde Kerken nog steeds een duidelijke belijndheid in het spreken over de kerk. De openheid krijgt nu de laatste jaren wel veel publiciteit – juist via het ND – maar als puntje bij paaltje komt is de belijndheid voor ons gereformeerden veel centraler en kenmerkender. Zó veel is er toch ook weer niet veranderd!

In de Gereformeerde Kerken wordt de confessie art. 27-29 NGB gehanteerd. Niet allereerst in wat allerlei scribenten zeggen en schrijven over het 'kerkbegrip' en over de taxatie van andere kerken en christenen. Ook niet primair in allerlei discussies over samenwerking met anderen in organisatorische verbanden. Maar allereerst in het kerkelijk leven en door de kerken zelf. De kerk hanteert de confessie. Dat is een van haar taken. Daar is ze voortdurend mee bezig. Hoe ziet het beeld, het meer complete beeld van die hantering er dan uit?

Bredere beeldvorming: de belijdenis

We kijken eerst naar de tekst van de belijdenis zelf. Die spreekt niet primair over kerkelijke verdeeldheid en gelovigen buiten de ware kerk, en hoe 'open' of 'gesloten' je daarover moet denken. Maar die begint met te vertellen, wat de Here Christus allemaal doet om de zijnen bijeen te brengen in één gemeenschap met Hem en met elkaar. En dan vervolgens zegt onze belijdenis: Ieder is schuldig zich bij de ware kerk te voegen! Niet bij een ware kerk, maar bij de ware kerk. Uitvoerig wordt dat aan de hand van de Schrift onder woorden gebracht. In de uitwerking naar de feitelijke situatie stuiten we dan wel op verschillende vragen, maar zoals het hier staat, staat het er.

En dan komen de kenmerken van de ware kerk aan de orde en ook de kenmerken van de ware christenen. Het is 'gemakkelijk' om de ware van de valse kerk te onderscheiden, zegt de belijdenis. En als er mensen zijn die zich niet bij de ware kerk voegen, dan worden ze niet kortweg afgeschreven of tot ongelovigen verklaard, maar er wordt wel van hen gezegd: ze handelen in strijd met het hevel van God.

Deze belijdenis is onze belijdenis. Dit zeggen wij, allen samen en ieder afzonderlijk, over de kerk. Wij geloven dat van harte. De belijdenis van de kerk, die ook in de statuten

van het ND wordt aangehaald, is een belijdenis waar in artikel 28 niet staat, dat ieder schuldig is zich bij een (evt. ware) kerk te voegen, maar bij de ware kerk te voegen.

Dat is zeker wel een altijd weer gevoelig onderwerp. En er is veel nader aan te interpreteren en uit te leggen. Maar het staat er allemaal in ronde woorden en we hebben er mee te rekenen. En als we serieuze gereformeerde belijders zijn, dan hantéren we ook artikel 28 en 29. Dan dóen we wat we belijden, namelijk zorgvuldig onderscheiden waar de Here ons hebben wil, wat de ware kerk is. Dat is voor ons een geloofszaak, geen privé-standpunt. Daarom hebben we ook vrijmoedigheid om er anderen mee aan te spreken. Zij moeten ook onderscheiden, welke de ware kerk is. Zij moeten ook aan die drie kenmerken alles toetsen wat zich als kerk aandient.

Wie een beeld wil geven van wat gereformeerden geloven over de kerk en hoe ze denken over andere christenen en over zichzelf, die moet altijd eerst en vooral dit zeggen: voor gereformeerden is de oproep om zich bij de ware kerk te voegen heel belangrijk. Ze laten de kerkelijke verdeeldheid niet maar blauw-blauw, maar spreken elkaar en anderen altijd aan op de gehoorzaamheid aan de Here. Hun belijdenis over de kerk is normatief opgebouwd, niet vanuit de feiten.

Hier zou nog heel veel over te zeggen zijn, maar ik laat het wat de confessie betreft hier even bij.

Bredere beeldvorming: de kerkelijke praktijk

Na de belijdenis nu de kerkelijke praktijk. Ik noem een aantal beeldbepalende elementen uit de wijze waarop wij in ons kerkelijk leven spreken over en ons opstellen tegenover andere kerken en gelovigen.

Op de basis van het hierboven kort geschetste belijden roepen 264 gereformeerde kerkeraden zondag aan zondag de gemeente samen tot de kerkdiensten. Dat gebeurt in de naam van de Here en met een beroep op zijn Woord. En dat in allerlei steden en dorpen waar heus wel meer klokken luiden en kerkdeuren openstaan. Hervormde klokken en christelijk-gereformeerde deuren bijvoorbeeld. Onze gereformeerde kerkeraden zeggen dan niet: 'beste mensen, we zouden het fijn vinden als je aan onze oproep gehoor gaf, maar als je dat niet doet en een andere kerkdeur binnengaat, dan zijn we even goede vrienden'. En omgekeerd mag men ons ook zo aanspreken.

Dat is altijd beeldbepalend gereformeerd: dat we niet wijlen weten van een 'meervoudige ware kerk', van verschillende niet-verbonden kerken op voet van gelijkwaardigheid naast elkaar. Niet het 'elk zijn keus', maar het gebod van de Here, dat voor ieder christen hetzelfde is. En de gehoorzaamheid die niet voor je hervormde buurman een andere is dan voor jezelf. Dat is de spanning waarin we zelf willen staan en waarin we ook anderen willen betrekken. We willen geen spanningsloze, verburgerlijkte kerkopvatting waarin alle of bijna alle 'kerkkeuzes' wel te billijken zijn. Maar een steeds weer staan onder de norm van: wat wil de Here?

Catechisatie en geloofsbelijdenis

Ik weet niet anders of op onze catechisaties wordt overal met de jongeren **zó** over de kerk gesproken. Daar komen zondag 21 van de catechismus en de artikelen 27-29 NGB aan de orde. Die worden uitgelegd en concreet toegepast. Er wordt over 'al die andere kerken' gepraat. En reken maar, dat onze kinderen daar scherpe vragen over stellen! En de dominees en andere catecheten leggen dat dan zo goed mogelijk uit. Wat 'ware kerk' wel en niet betekent. Wat je er wel en niet voor consequenties aan mag verbinden. En hoe je dan vanuit de belijdenis aan moet kijken tegen de verschillende kerken om je heen.

Als het even kan worden die andere kerken ook stuk voor stuk behandeld. En en wordt van **aangewezen**, wat je er van zeggen moet, als je ze toetst aan de drie kenmerken van art. 29 NGB. En als dominee doe je je ~~het~~ om de jongelui zo goed mogelijk duidelijk te maken, waarom je daar niet thuis hoort, welke geestelijke schade je daar structureel oploopt, of welke onaanvaardbare risico's je neemt, waarom je tegen Gods wil handelt als je hervormd bent of synodaal of Nederlands-gereformeerd of christelijk-gereformeerd.

Je probeert dat heus zo evenwichtig en genuanceerd mogelijk te doen. Je hoedt je voor de overdrijving en het **on**-genadig en volledig afkraken van alles wat de kenmerken van de ware kerk niet vertoont. En je wijst erop dat horen bij de ware kerk **geen** verdienste is, geen eindpunt **is**, geen garantie is en wat daar verder volgt. Je spreekt wel oordelen uit, maar nooit laatste oordelen. Je zegt tegen je lieve jeugd: jongens, kijk zelf maar, met de belijdenis in de hand, en zorg dan dat je zondag daar uitkomt, waar de Here je roept.

Wie weten wil, hoe het er in de Gereformeerde Kerken voorstaat met de visie op andere kerken en christenen, die moet dus onder andere in het catechisatielokaal zijn oor te luisteren leggen. Er is een bepaalde, beperkte *openheid* onder ons. Maar er is voorzover ik weet nog steeds niet minder en veel essentiële *belijndheid*.

De catechese wil heenleiden naar geloofsbelijdenis. Als mensen in de Gereformeerde Kerken openbare belijdenis van hun geloof afleggen, moeten ze ja zeggen op de leer die 'hier in de christelijke kerk geleerd wordt'. Ze moeten o.a. ook antwoorden op de volgende **vraag**: 'Belooft u zich te onderwerpen aan de kerkelijke vermaning en tucht, indien u zich (...) in leer of leven misgaat?' In de voorbereiding spreken we met de jongelui er over, dat dit ook een bewuste keus inhoudt vóór de Gereformeerde Kerk als de kerk waar de Here je hebben wil.

Pastoraat

In het pastoraat en in de oefening van de tucht in de gemeente kom je het meer dan eens tegen, dat mensen – af en toe of regelmatig – een dienst bijwonen in een 'andere kerk', wel te verstaan: bijv. een 'synodale' of hervormde of christelijk-gereformeerde of 'evangelische' kerkdienst. Vaak staat dat in verband met een verkering, soms is het ook uit onvrede over de eigen gemeente of prediking.

Hoe 'open' en 'ruim' zijn dan onze kerkeraden? Iedereen kent wel voorbeelden uit de praktijk. De ouderlingen spreken de betrokkene erover **aan**. Vragen naar motieven, hebben begrip, scheren niet alles over één kam. Maar zeggen wel regen hem of haar: 'je hoort daar niet!' En komen met schriftuurlijk en confessioneel vermaan. **Zó** zijn de Gereformeerde Kerken!

Uit en naar een andere kerk

Als mensen uit een ander kerkverband overkomen, dan worden ze niet zomaar op attestatie aanvaard als lid, zoals dat met binnenkomende leden uit **zusterkerken** wel gebeurt. Dikwijls brengen mensen die overkomen wel een attestatie mee, maar die geldt in de Gereformeerde Kerken niet, net zo **min** als men in een Christelijke Gereformeerde Kerk de attestaties uit onze kerken aanvaardt.

Het kan wel **om** heel gelovige mensen **gaan**. Ze komen soms **bijvoorbeeld** uit een gereformeerde bonds-gemeente met een kennis van de gereformeerde belijdenis waar je je pet voor afneemt. Maar er vindt wel een apart gesprek en onderzoek plaats voordat de betrokkene **als** lid van de gemeente wordt toegelaten. En daarbij gaat het ook over een noodzakelijk breken met de **Hervormde Kerk**.

Als een lid van een **van** onze gemeenten de Gereformeerde Kerk verlaat en zich wil aansluiten bij een christelijk-gereformeerde, een Nederlands-gereformeerde, een hervormde of 'synodale' gemeente, dan wordt dat nooit voor kennisgeving aangenomen. Er wordt onder ons vaak heel wat energie aan besteed **om** daarover te praten. Er komt vermaan. En als men doorzet, dan schrijven we niet vriendelijk een attestatie uit en zeggen tegen zo iemand: 'we wensen je veel zegen daarginds en **we** dragen je nu aan een andere tak van de **grote** 'kerk-familie' over'. Nee, we durven zelfs afkondigen: 'heeft zich onttrokken', terwijl iemand misschien wel heel gelovig is en soms lid wordt van een christelijk-gereformeerde gemeente die niet eens 'zo heel ver van ons af staat'.

ik erken **onmiddellijk** dat er bij **om** afkondiging en de **daarmee** verbonden voorbede wel het een en **ander** te praten en te nuanceren valt. Maar wat ik hier beschrijf is een onmisbaar onderdeel, als je op een evenwichtige manier vertellen wilt, hoe in de Gereformeerde Kerken de confessie over de kerk wordt gehanteerd en vertaald in kerkelijke praktijk.

Vervolg

De volgende week Deo Volente verder over de vraag, hoe de Gereformeerde Kerken in hun officiële vergaderingen hebben gesproken **over** de kerk. Hoe zit het mer de 'openheid' in onze synode-besluiten? Ook **vanuit** die gezichtshoek moeten we eenzijdige beeldvorming aanvullen.

M. te Velde

ONDUIDELIJKHEID BIJ REFORMANDA OVER DE 'NIEUWE LIJN'? II

Vruchten (van de Vrijmaking)

We zagen de vorige keer, hoe dr. Van Gorp in *Reformanda* K. Schilder citeerde uit 1929 over de (toenmalige) Christelijke Gereformeerde Kerk. Hij typeerde toen het afzonderlijk blijven staan van sommige Christelijke Gereformeerden als 'onnodige separatie'. Het was 'verscheuring van Christus' lichaam' en 'georganiseerd misverstand'. Letterlijk schreef Schilder over de Christelijke Gereformeerden: 'Mijn bezwaar is juist, dat men hinnen de grenzen van dezelfde confessie maar telkens om bijzaken scheuringen maakt'.

Dr. Van Gorp acht dit duidelijke taal, als voor vandaag geschreven.

En Schilder sprak inderdaad zó. Daar is veel goeds van te zeggen. Minstens op 3 punten moet hij nog gehoor vinden. Hij wilde concreet over de kerk spreken. Daarom – ten tweede – wakte hij uit de pluriformiteits-dommel. En hij vroeg – ten derde – nadrukkelijk aandacht voor het, christelijk gezien, onmogelijke om als 'goede hurcii' naast de Christelijke Gereformeerden te leven. Maar er is meer van K. Schilder te zeggen dan wat *Reformanda* citeert. En dat moet nu juist onze aandacht hebben als her gaai over 'de vruchten van de reformatie der kerk'. die *Reformanda* zegt te willen vasthouden en aan de jeugd te willen doorgeven. Schilder is niet alleen over de kerk gaan spreken. Wel dieper over de concrete *vereniging* van alle christgelovigen.

Waarom karakteriseerde hij in 1929 de Christelijke Gereformeerde Kerk van toen als 'georganiseerd misverstand'? Omdat hij van oordeel was, dat men die positie van de Gereformeerde Kerken mistekende en de Verklaring van 1905 (o.m. over de 'onderstelde wedergeboorte') onjuist taxeerde. Hij vraagt in deze tijd de aandacht van de Christelijke Gereformeerden nadrukkelijk voor die Verklaring als voor 'de officiële, weloverwogen uitspraak van de Gereformeerde Kerken'. Zo letterlijk in *Dr. R. Kuiper en het 'neo-calvinisme' te Apeldoorn veroordeeld* uit 1925, hl. 12. Daar wordt ook de uitspraak van 1905 (het is zelfs gespiceerd gedrukt!) de 'eigen bewust geformuleerde' uitspraak van de kerken genoemd en in positieve zin spreekt Schilder er dan over dat hier tenminste iets gebeurde in de richting van 'opnieuw belijden' (48). *Daarom* was het aan de kant van de Christelijke Gereformeerden allemaal misverstand met betrekking tot die 'onderstelde wedergeboorte' en was de kerkelijke gestalte die dat kreeg: 'georganiseerd misverstand'.

Later heeft Schilder genuanceerder gesproken en heeft hij scherper de grenzen van een 'pacificatie-formule' (en dat was '1905' tetterdaad!) onder formule gebracht. Maar nog meer:

Hij was het ook, die in 1946 de synode van Groningen adviseerde van de Verklaring van 1905 uit te spreken dat de kerken deze niet meer voor haar rekening zouden nemen 'omdat zij veelszins onjuist is' (*Acta* Groningen, 1946, hl. 55). Daarin werkte b.v. door de vlijmscherpe analyse, die prof. Greijdanus in zijn brochures tegen de leeruitspraken van 1942 had gegeven. Daarin werd maar niet alleen het karakter van de 'pacificatie-formule' geaccentueerd. De inderlijke tegenstrijdigheid van '1905' werd duidelijk aan het licht gebracht en de dogmatische onjuistheid met alle gevaren van de oppervlakkigheid en lichtzinnigheid, die meekomt met dat 'houden voor wedergeboren'. Men moet daar vandaag Greijdanus nog eens op nalezen, als het over 'vruchten van de Vrijmaking' gaat! Of over het 'doortrekken van lijnen'

Déze lijn trok namelijk Schilder als adviseur van de synode van Groningen in 1946 door! Op de synode wilde de toenmalige rapporteur, ds. C. Vonk, het oordeel 'veelszins onjuist' wat afzwakken door die kwalificatie te betrekken op '1905' als 'pacificatie-formule' en daarmee dan uit. Maar de synode trok de lijn van haar adviseur K. Schilder door, toen zij zijn advies letterlijk handhaafde in het besluit om '1905' niet meer voor haar rekening te nemen omdat deze uitspraak 'veelszins onjuist (is) en daarom (!) reeds als 'pacificatie-formule' onduidelijk (*Acta*, bl. 59).

Schilder is 'door schade en schande wijs' geworden. Dat is nu 'vrucht van de Vrijmaking'! Liever zeg ik: 'vrucht van de Geest' (zie de brief aan de Galaten).

Maar dan gaat het ook niet aan in 1992 om over 'georganiseerd misverstand' te spreken, als je naar de Christelijke Gereformeerden kijkt! Het was in 1892 en daarna (al kwam er veel 'vlees en wereld' bij, zoals ook bij de Gereformeerden!) 'georganiseerde verontrusting'. Wij hebben die verontrusting als legitiem leren onderkennen. Tegelijk zeg ik: de concrete *gestalte* die deze verontrusting kreeg: dat was onjuist. Maar dan praat ik op een andere toon over '1892'. Ook wel met een andere inhoud in het wegen van de bezwaren van hen, die niet met de Vereniging meegingen (vgl. ds. H. Bouma, ook nog in zijn opstel in de bundel van 1892 *Vereniging in Wederkeer*).

Ik zie ook met zorg ontwikkelingen en tendensen in de Christelijke Gereformeerde Kerken. En: hoe zal het op de komende synode gaan? Maar ik heb wel look door liet werk van prof. K. Schilder in de voortgang daarvan geleerd *meer* elementen in geding te brengen dan de jonge Schilder deed in 1929. De gepierde taal van toen kan maar zó hij repetitief zonder meer in 1992 spierballen-vertoon worden. Grote woorden worden hölle woorden, als we niet door schade wijs willen worden. Dat geldt naar de kant van de Christelijke Gereformeerden (ds. J.H. Velema in *Koers*). Het geldt ook naar onze kant.

Nop één opmerking over het slot van het artikel van dr. Van Gorp. Hij wijst erop dat de titel van deze Reformatie-column is ontleend aan 2 Tim. 4, de opdracht het Woord 'gelegen of ongelegen' te verkondigen. Hij merkt op, dat Calvijn in zijn commentaar dit 'gelegen of ongelegen' niet alleen toepast op de hoorders, maar ook op wie vermaant. Al wordt het je niet in dank afgenomen. Dat deed (zó dr. Van Gorp!) prof. Kamphuis in de jaren zestig. 'Week in week uit. Heel concreet. Onbevreesd. Daaraan denken we met grote dankbaarheid terug (—) Om die leiding vragen we.'

Voor wat de exegese van het 'gelegen en ongelegen' uit 2 Tim. 4 betreft, merk ik op dat ik deze uitleg gevolgd heb bij de opening van deze column. Dr. Van Gorp had dus ook naar mij kunnen verwijzen!

Naar mijn mogelijkheid schrijf ik nog steeds. 'Onbevreesd'? Dat is een sterk woord. Maar wie mij in deze column volgt zal kunnen constateren, dat ik tracht mij aan het opschrift te houden —, dus aan het apostolisch vermaan.

Ik moei alleen noteren, dat óók *Reformanda* tegenover (door mij) uitgebrachte kritiek (het is een vriend die mij mijn feilen toont) niet zó groot enthousiasme heeft en ien ioon gespreid en spreidt. Onkruid groeit allerwege, maar ook voor de journalist geldt dat hij her 'eigen tuintje' minstens niet voorbij moet zien

J. Kamphuis

EEN PERSOONLIJKE BAND MET JEZUS

Geestelijke diepgang

Waarover praten wij, wanneer we als christenen samen zijn. Nee, ik bedoel niet dat een visite per definitie mislukt is. Wanneer er aan de gesprekken geen geestelijke noot wordt toegevoegd. Natuurlijk kun je fijn en verantwoord een avond met elkaar doorbrengen zonder dat er een bijbeltekst wordt geciteerd. Maar neem nu eens her jaarlijkse, officiële huisbezoek. Hoe vaak moet je niet constateren dat het gesprek moeizaam verloopt.

Wie die ervaring heeft, moet bij zichzelf eens nagaan hoe dat komt. Wani over het algemeen hebben we er helemaal geen moeite mee om een gesprek gaande te houden. Je kunt praten over de kerk, over allerlei zaken die vanuit de kerk worden georganiseerd. De pers draagt ook een keur van onderwerpen aan. De moeite ontstaat dikwijls wanneer we het gesprek richten op ons persoonlijke geloofsleven: onze relatie met de HERE God.

Je kunt moeite hebben met daarover te praten omdat de zaak te intiem ligt. Zoals je ook niet breed uitweidt over de liefde die je elkaar als man en vrouw toedraagt. Toch gaat die vergelijking niet helemaal op. Want de buitenwereld mag er wel degelijk getuige van zijn dat Je, zelfs na vele huwelijksjaren, intens van elkaar houdt.

Het kan ook zijn dat je problemen hebt met die relatie, omdat je geloof op de proef wordt gesteld. Niet zo gauw zullen wij daarmee te koop lopen, zoals dat wel gebeurt in bepaalde evangelische kringen.

En toch is daarmee niet alles gezegd. Wanneer we eerlijk zijn tegenover elkaar, geven we toe dat we dat nogal eens tegenkomen: geloofsgenoten die zich niet gemakkelijk uiten over hun persoonlijk geloofsleven. Lang niet altijd getuigt dat van een schraal geloofsleven. Maar vaak is er wel (valse) schaamte, gebrek aan moed, een drempel waar je niet overheen durft te stappen.

Evangelische mensen zeggen dan dat wij te weinig leven vanuit een persoonlijk geloof. Want als je een innige band met Jezus hebt, kan het niet anders of daarover moet je wel onbevangen kunnen praten.

Een persoonlijke band

Nu is het goed dat wij dit persoonlijk element in ons geloofsleven niet verwaarlozen. Want dat is wel degelijk een risico wanneer je in de kerk opgroeit.

Anders ligt dat bij mensen die van buiten komen. Zij horen het evangelie. En wanneer ze daarop reageren, vraagt dat een volstrekt persoonlijke keuze, die diep ingrijpt in hun leven. Maar veel gelovigen werden geboren in de

kerk, groeien temidden van soortgenoten op in de kring van gezin en gemeente en doen ook nog eens groepsgevoel belijden wanneer de tijd daar is. Geloven kan dan zo vanzelfsprekend lijken dat je er eigenlijk nooit van ondersteboven raakt. Het is dan ook een wonder dat mensen, die van buiten de kerk tot geloof gekomen zijn, vaak verbaasd aankijken tegen de lakonieke houding van jonge kerkleden. Want van geloven wordt je toch een ander mens! En wie wil dat niet laten rien.

In dat licht is het diep te betrouwen dat de kerk niet meer evenwichtig gevoed wordt vanuit die twee bronnen: via geboorten en via bekeringen. Het is immers een zeldzaam verschijnsel dat onder ons de volwassendoop wordt bediend. Alleen daardoor al kan er een houding groeien die niet anders weet dan dat de kerk vergaderd wordt uit gelovigen en hun kinderen alleen.

We mogen de HERE itinig dankbaar zijn dat Hij met zijn verbond werkt via gelovige ouders in hun kinderen. Zodat je inderdaad kunt zeggen dat je bent vergroeid met een leven in geloof. Maar het is jammer dat we in onze directe omgeving van heidenen, die de HERE leren kennen, niet meer zien en leren kunnen. Hoe immens groot de verandering is in een leven dat aan God wordt gewijd.

Want, daarover mag geen twijfel bestaan: geloven werkt diep in op de persoon. Je wordt er echt een ander mens van. En je hoeft je er heus niet voor te schamen wanneer je daarvan getuigt in je leven. Wie dat niet kan, moet zich afvragen of hij wel met hart en ziel verknocht is aan 'de zaak' van de Here Jezus.

Een persoonlijke band met Jezus

Moeilijker heb ik het niet die mensen, die het daar niet hij laten. Persoonlijk geloven is een muet, zeggen ze. Maar het wordt pas echt persoonlijk wanneer je voor jezelf een band met Jezus hebt. Een tijd geleden las ik het in de krant zelfs zo: je moet niet geloven in een papieren Jezus (de Jezus van de bijbel) maar in een gekruisigde Jezus (die echte man van vlees en bloed). Juist die tegenstelling maakt duidelijk waar het om gaat: echt geloven doe je pas wanneer je een persoonlijke band met Jezus zelf hebt.

Mijn moeite is dat ik me daarbij eigenlijk niets kan voorstellen. Ook niet al ik mensen daarover hoor vertellen. Wanneer ze getuigen van een omgang met de Here Jezus zoals je omgaat met je broer of je zus, of je beste vriend. Ik vraag me af of zo'n diep menselijke relatie wel model kan staan voor de manier waarop wij met onze Heiland leven. Voortdurend bekruipt mij het gevoel dat zulke mensen zich een beeld maken van wie Jezus is en dat ze met dat beeld een persoonlijke relatie aan willen gaan.

Belangrijk is dat we het er in ieder geval met elkaar wel over eens zijn dat Jezus een persoon is. Niet maar een mens, die geleefd heeft en gestorven is, en daarna in de gedachten en idealen van zijn volgelingen voortleeft. Met de evangelisten hebben wij gemeen dat we de moderne theologie hartgrondig haten. Nee, Jezus leeft en wij met Hem. En Jezus vereren wij als de Zoon van God, die als een nieuwe mens in de hemel is.

Maar de vraag is hoe je met die Jezus een persoonlijke relatie aangaat. Kun je direct, van mens tot mens, met Hem in contact treden, of is daar iets anders voor nodig.

Ik geloof dat het bijbelse getuigenis ons een veel omzichtiger houding leert. Zo mag het ons niet ontgaan dat volgelingen van Jezus op een heel andere manier met Hem omgaan na zijn opstanding uit de dood dan daarvoor. Er zijn er die Hem als persoon heel intiem hebben gekend, maar als ze Hem na zijn opstanding opnieuw ontmoeten wordt duidelijk dat de tijden van voorheen niet zomaar terugkeren.

Maria van Magdala is het eerste voorbeeld. Zij wil de opgestane Jezus dienen als voorheen. Maar Hij zegt: raak mij niet aan.

Petrus komt ook de Here onder ogen, maar van zijn oude natuur blijft geen spaan heel. En als Hij later in zijn brieven getuigt van zijn omgang met de Heiland, beroept hij zich niet op allerlei intieme, intermenselijke contacten. Nee, in het eerste hoofdstuk van zijn tweede brief wijst hij uiterekend op die momenten, waarin de heerlijkheid van de Heiland aan het licht trad.

En zo moet ook Tomas tot de conclusie komen: mijn Here en mijn God.

De apostel Paulus heeft een ontmoeting met Jezus, die hem z'n leven lang heugt: hem verschijnt een bliksemend licht, dat hem totaal verblindt. En ook als hij later sober vertelt van visioenen (2 Korintiërs 12 : 1-10), blijkt er niets van een (mede)menselijke relatie met Jezus.

Ten slotte: Johannes, de meest intieme vriend van Jezus, ziet een overweldigende verschijning, wanneer hij (Openbaring 5) de hemel open ziet gaan.

Met andere woorden: allen leren de persoon van Jezus kennen in zijn nieuwe heerlijkheid, als Gods Zoon en onze Heer. En die wetenschap bepaalt hun relatie met Jezus. Maar tegelijk wordt duidelijk dat deze Jezus in zijn verhoging meer is dan in zijn vernedering, die op deze aarde in onze plaats de last van de zonden gedragen heeft.

Wie Jezus wil leren kennen, moet de evangeliën lezen. Maar wie in deze tijd een band met Jezus wil smeden moet zich in geloof verbinden met de Zoon, die op de troon gezeten is, aan de rechterhand van de Vader.

En zijn macht en heerlijkheid, daarvan hebben wij maar een glimp mogen opvangen. Maar toch zoveel, dat we niets beter kunnen doen dan ons in grote bescheidenheid aan Hem te onderwerpen.

Ik ben zo bang dat mensen, die hoog opgeven van een persoonlijke relatie met Jezus, te (mede)menselijk van Hem blijven denken.

Natuurlijk geloven wij dat de Here een mens geworden is als wij. En ook geloven we dat Hij ons juist daarom zo goed kan begrijpen. En we zijn sprakeloos van dankbaarheid dat Hij zich tot ons niveau vernederd heeft.

Maar nu moeten we er wel voor oppassen dat we Jezus niet op dat niveau laten staan. Hij was één van ons. Maar dat is in zekere zin verleden tijd! En wij mogen gelijkvormig worden aan Hem. Dat is in de toekomstige tijd. Laten we dat verschil niet verdoezelen.

Een band door de Geest

Het is heel opvallend dat de Here Jezus zelf zich veel moeite heeft gegeven om de band met zijn volgelingen te bewaren.

Hij spreekt dan van geloof en van een diepe eenheid. Maar die band wordt niet gesmeed tussen twee personen op een, laten we zeggen: psychologische manier, maar door de Geest.

Ook dat moet ons opvallen. Als het gaat om persoonlijk geloof, dan komt de Heilige Geest voor het voetlicht. Het is die Geest, die gaat wonen in het hart van ieder, die door God geroepen wordt. En aan de persoon en het werk van Christus wordt je verbonden door de werking van de Heilige Geest.

En het is die Geest die, om dat doel te bereiken, het middel van Gods Woord te baat neemt.

Daarom word ik er verdrietig van wanneer ik een oprechte medechristen een tegenstelling hoor maken tussen de Christus 'der Schriften' en Jezus 'in mijn hart'.

Want de mens Jezus, die op aarde rondwandelde, is er zo, op die manier, niet meer. En zo krijgen we Hem ook nooit meer terug. Die Jezus is gedood en begraven. Maar uit het graf is de verheerlijkte Zoon van God opgestaan. Wij geloven dat Hij dezelfde Persoon is gebleven: God en mens beide. Maar dan nu wel een de verheerlijkte Mensenzoon, die door de Vader met eer en heerlijkheid is gekroond.

Daarom: wij verzwakken onze positie tegenover de moderne theologie, die van Jezus' verrijzenis uit het graf niet weten wil, wanneer we geen oog hebben voor de voortgang van Gods heil.

Tomas mocht de Here herkennen aan zijn wonden: het is dezelfde Jezus. Tegelijk ziet hij méér: zijn Here is zijn God. De relatie krijgt een diepere en hogere inhoud: zalig zij, die niet gezien hebben en toch geloven.

Persoonlijk geloof

Wanneer we spreken over ons geloof, mogen we ook aandacht geven aan wat er omgaat in de diepte van ons hart. Geloofstaal behoeft niet te bestaan uit citaten uit de bijbel alleen.

Maar voor gereformeerde mensen moet duidelijk zijn dat daar geen tegenstelling tussen bestaat.

Wanneer je eerbiedig luistert naar het Woord van God, brengt de Heilige Geest van alles teweeg in je hart en leven. En van dat effect mag je ook getuigen, wanneer mensen daarnaar vragen.

Persoonlijk geloof is een volstrekt legitieme zaak.

Wie daarvan te weinig ervaart, moet niet proberen op te klimmen naar de hemel in de hoop zo Jezus te ontmoeten. Want Jezus is niet ver. Hij is in onze mond, in ons hart: die Jezus, die ons in Gods Woord verkondigd wordt. En wanneer Hij 'je vlees en bloed' wordt, dan heb je er nok geen moeite mee te vertellen wat Hij in je leven tot stand brengt.

H. Folkers

DE EVANGELIEPREDIKER EN ZIJN KEIZER I

Liudger en Karel de Grote: twee leeftijdsgenoten werkzaam voor de 'Civitas Dei'

Inleiding

In de nog vroege middeleeuwen – om precies te zijn in het jaar 742, nu dus 1250 jaar geleden – werden twee jongens geboren die als volwassen mannen samen een stevig stempel zouden drukken op de kerk en de samenleving van West-Europa. Het gaat om de Friese grootgrondbezitterszoon *Liudger* en om *Karel (de Grote)*, de zoon van de Frankische hofmeier Pippijn de Korte die straks koning van het steeds machtiger wordende Frankische rijk zal worden. Liudger kreeg een kerkelijke opleiding, Karel kreeg voorlopig nauwelijks enige scholing, maar kwam in 771¹ wel als alleenheerser tot grote macht. Hij zou tot in de 9e eeuw zijn tijd beheersen.

De wegen van Liudger en Karel de Grote zouden elkaar een paar keer kruisen. Hun ontmoetingen kregen historische betekenis. Want er is sprake van een duidelijke wederkerigheid in hun betrokkenheid op hun uiteindelijke doelstellingen: de keizer, die een christelijk imperium wilde stichten, kon niet zonder de intensieve arbeid van deze ijverige prediker, maar de evangelieverkondiger had voor zijn verkondiging de steun van de politieke machthebber hard nodig. Hun beider leven en werk vormt een belangwekkende mijlpaal in de geschiedenis van ons land, ja van heel West-Europa.

Kerstening en de politieke belangen daarbij

Maar wij hebben als mensen van de 20e eeuw vaak zoveel (kritische) vragen. Die kunnen cirkelen om kwesties omtrent inhoud en karakter van Liudgers preken en zendingsmethode: in hoeverre was dit alles 'rooms', in hoeverre stemde het overeen met de bijbel? Welk godsbeeld werd er verkondigd? En wat waren de wereldlijke/politieke belangen bij deze missionaire arbeid?²

Maar ook letten we kritisch op zaken als de kwaliteit van Karels bestuur en militair optreden: was dat echt idealistisch ten gunste van de kerk of puur realistisch voor eigen macht? Mag je echt denken aan het Augustiniaanse idee van de 'Civitas Dei' dat bij Karel de Grote leefde? Welk belang was ermee gemoeid dat Karel keizer werd op Eerste Kerstdag van het jaar 800?³ En verder kunnen we ook vragen waarom het Liudger niet vergund is geweest te prediken onder de Vikingen; die arbeid had dan wellicht 'de woede der Noormannen' tijdig kunnen beteugelen. En

wat denken we van de werkelijke vruchten op de vaak moeizaam verlopen christianisering in de streken waar Friezen, Saksen en Franken woonden?

Liudger heet bij sommige schrijvers 'de voltooiër'⁴, maar is dat niet al te mooi gesteld? Wanneer is kerstening ooit 'voltooid' te noemen?

'De geschiedenis na Willibrord mag niet worden genegeerd', poneerde F. van der Pol in zijn inaugurele rede, en stelde vervolgens de vraag naar het verloop van het kersteningsproces in de Middeleeuwen.⁵ Juist de periode van Willibrord tot en met Liudger is van fundamenteel belang voor het zicht – hoe wazig soms nog – op de kenmerken van Christus' kerk in de Lage Landen.

Groot-Friesland

Vooraf een enkele opmerking over het vroeg-middeleeuwse Friesland. We moeten ons de geografische ruimte van de Friese machthebbers (denk o.m. aan de roemruchte 'koning' Radboud) niet al te krap voorstellen: het omvatte heel het kustgebied ten noorden van de Rijnmonding tot ver in het tegenwoordige Noord-Duitsland. Echter, steeds vaker moest de grens worden bijgesteld, hetzij door de al of niet uitgelokte agressie van de Frankische vorsten, hetzij door invallende en roofzuchtige Saksen. Later nog zullen de Denen en Noormannen zich bezondigen aan grensoverschrijdende activiteiten. En dat was niet het enige waarvan men hen kon betichten...

Van de Friese bevolking wordt ons het volgende meegedeeld: 'De oude goden werden vereerd door bemiddeling van priesters die van edele komaf moesten zijn. Vruchten, dieren en ook wel mensen werden geofferd. Er waren heilighdommen en ook wel offerplaatsen in de open lucht. Aan zulk een gewijde plaats doet de naam Siuxum denken, de thans afgegraven wierde ten westen van Loppersum. Deze naam betekent 'zeven-eiken-heem', een naam die wel vaker voorkomt. Het getal zeven gold ook bij onze vaders voor heilig. De offers dienden om de goden te vriend te houden en hun gunsten te verwerven. In deze heidense wereld drong in de achtste eeuw het licht van het evangelie door.'⁶

Opgravingen in de noordelijke provincies tonen een enkele keer sporen aan van de heidense religie.⁷

Zendingsactiviteiten in de 7e en 8e eeuw

De vraag in hoeverre het Friese land reeds gekerstend was op het moment van de geboorte van Liudger (742) is niet zo eenvoudig te beantwoorden. Al is het wel een vaststaand gegeven dat Willibrord en zijn helpers in de zuidelijke regionen van 'groot-Friesland' (dichtbij Utrecht) hebben gepreekt, over het eigenlijke Friesland (zeg maar het hele noordelijk kustgebied) is niet veel positiefs te melden m.b.t. de kerstening. Zo is bijvoorbeeld de familie van Liudger uit het hoge noorden weggetrokken naar de omgeving van Utrecht, waar de Franken het toen te vertellen hadden. Dat gebeurde niet niet eens zozeer omdat de hcidcnse potentaat Radboud zich zo anti-kerkelijk opstelde; het was meer een kwestie van het niet kunnen verdragen van kritiek op z'n bewind. Maar er zijn gegevens die intussen wel aantonen dat er in de noordfriese regio hier en daar christenen woonden! Maar als we dat moeten dateren voos de komst van Willibrord in 690, wie hebben daar dan gepreekt/geëvangéliseerd?

Daarmee komen we dan bij enkele voorlopers van Willibrord, namelijk Wilfrid, de bisschop van York en ene Wigbert. Van Wilfrid is bekend dat hij in Rome had gestudeerd en ook nog eens bij de aartsbisschop van Gallië te Lyon. In het Engelse klooster te Ripon had hij o.m. lesgegeven aan Willibrord. Door zijn koning verbannen, trok hij de Noordzee over. Met toestemming van de Friese koning Aldgisel (of Aldgild) predikte hij omstreeks 678 'de heidenen het woord Gods', aldus zijn biograaf Eddius Stephanus.⁸ Die voegt eraan toe: 'Hij verkondigde hun de ware God, de almachtige Vader, en Jezus Christus, Zijn enige Zoon, en de Heilige Geest, mede-eeuwig met hen.' Maar of de Friezen deze boodschap in al zijn facetten direct begrepen hebben? Ze hadden wel door dat de Angelsaksische prediker moeilijkheden thuis had: met zijn kerkelijke superieuren en met zijn eigen vorst in Northumbrië. En dat hij daarom een beroep wilde doen op de paus in Rome; naar hem was bisschop Wilfrid op weg.

Wilfrid moet, eenmaal terug in York en toen gevangen gezet, toch enthousiaste verhalen over Friesland hebben verteld. Korte tijd later treffen we de prediker Wigbert in Friesland aan; hij werkte er twee jaar met instemming van de sinds 679 regerende koning Radboud (!), maar vond helaas, volgens de bekende Engelse kerkhistoricus Beda (ook tijdgenoot!) 'geen enkele vrucht voor zijn moeizame arbeid onder zijn barbaarse toehoorders'? Wigbert keert terug naar Ierland.

Vanaf 690 probeert Willibrord en later Bonifatius het hart van de Friezen te bereiken. Maar het verzet van Radboud (die daarin volhardde tot zijn dood in 719) leek alleen maar goed om er Frankische hulp hij te roepen in de persoon van Karel Martel, maar dat kracht ook niet altijd baat. Pas na Karel Martels overwinning op de Friese vorst Bubo in 734 leek de weg gebaad voor een rustige ontplooiing van de zending in het hart van Friesland.

Maar toen was Willibrord al oud. En de zendingsijver vanuit de Angelsaksische wereld leek behoorlijk geluwd.

In 753 komt Ronifatius op hoge leeftijd naar de noordelijke gouwen, maar wordt een jaar later – met Pinksteren – op een gruwelijke manier met al zijn assistenten in de buurt van het tegenwoordige Dokkum vermoord.

Ondanks deze vreselijke ervaring gaat de verkondiging korte tijd later weer door. De plaats waar Ronifatius vermoord werd, wordt een bedevaartsplaats waar men in een

Neo-gotisch beeld van Liudger in de Rooms-katholieke kerk van Bolk (Fr.).

kapel de 'heilige martelaar' kan betreuren. Dokkum is er als plaats omheen gegroeid. De eerste prediker na de crisis van 754 wordt Willehad, ook al afkomstig uit York. Met hem **wachten** we op de komst van Liudger.

Wie bekeerden zich het eerst?

Belangrijk is intussen het gegeven dat het in veel gevallen juist de Friese grootgrondbezitters waren ('adel' is een te mooie term) die zich als eersten bekeerden tot het christelijk geloof. Als machtige heren voorgaan, volgen hun horigen en pachters vaak vanzelf."

Van een van Liudgers (over?)grootmoeders weten we dat ze nog fanatiek heidens was; ze heeft eens de geboorte van een (klein)dochter aangegrepen om het arme wicht – juist omdat het een meisje was! – te laten doden. Liudgers grootvader werd ook pas op latere leeftijd gedoopt. Maar dat speelde zich al niet meer af in de kop van Friesland.

De geboorteplaats van Liudger stelt de historici nog altijd voor problemen. Werd vroeger altijd aangenomen, dat hij in Wierum (bij Dokkum) is geboren¹¹, daar gelooft nu niemand meer iets van. Daarna dacht men dat het Loenen kon zijn, of Zuilen, bij Utrecht. De in de schaarse bronnen vermelde naam Suabsna, c.q. Suecsnon leidde er kort geleden toe dat de geboorteplaats van Liudger in de omgeving van Breukelen gezocht moest worden, nl. op de plaats van de

monumentenboerderij Ruwel (of Ruweel). Dat lag op de zgn. Zweser Eng; dat was dan wellicht Suecsnon.¹²

Hoe dan ook: ergens in het Utrechtse land stond de wieg van onze Liudger.

Liudgers jeugd en vorming

Zijn ouders, de rijke Thiadgrim en Liafburg, waren christenen. Zij stuurden hun leergierige zoon – op z'n eigen dringend verzoek – op 11-jarige leeftijd naar de kloosterschool in Utrecht, waar hij zich onder leiding van abt Gregorius¹³ voorbereidde op hogere studies. Hier heeft de jonge knaap een heel indrukwekkende ontmoeting gehad met Bonifatius, vlak voor deze zijn laatste reis naar het Friese noorden zou maken. Hoe moet het bericht van de dood van deze vermaarde zendeling de jonge knaap op de Martinusschool beroerd hebben! Het lichaam van Bonifatius werd via Utrecht naar Fulda overgebracht om daar te worden begaven.

De studie werd echter spoedig hervat. Liudger getuigde later zelf: 'Gregorius leidde met zijn leerlingen ene gemeenschappelijk leven. Hij hield van zijn leerlingen en behartigde hun opvoeding, zoals een vader zou doen met zijn eigen kinderen. Ieder van hen beminde hij met een hartelijke genegenheid.'¹⁴

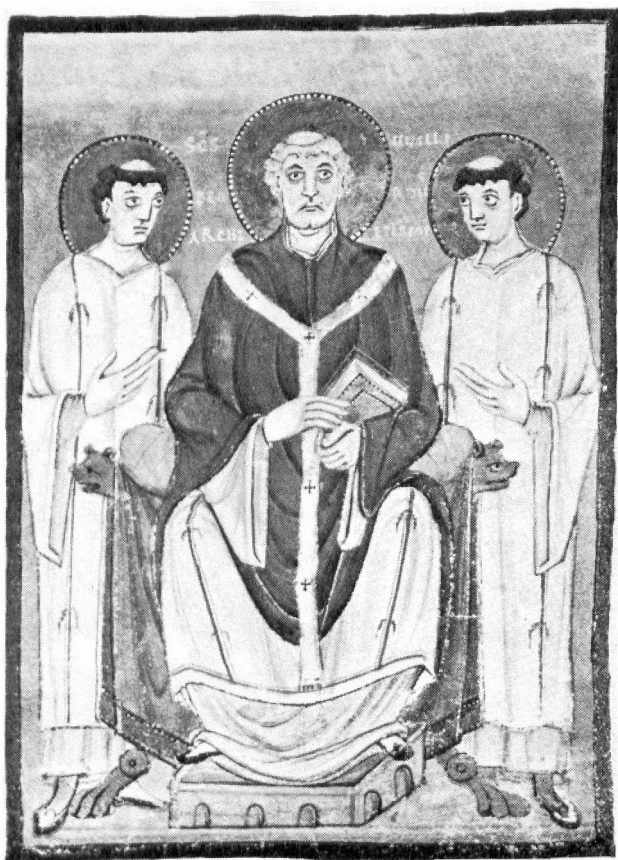
Liudger zelf was 'wonderbaar zachtmoedig en altijd opgeruimd, hoewel zelden luid lachend'. Veel las hij in de Heilige Schrift. Veel zal hij daaruit hebben overgeschreven.

In 767 kreeg Liudger de kans om naar York, de kerkelijke metropool van Noord-Engeland, te reizen. Deze stad was bekend als noordengelse bisschopszetel, maar ze was echt beroemd vanwege haar kathedraalschool, een soort universiteit waarvan 'de wandelende encyclopedie' Alcuin (Alcuinus) hoofd was.¹⁵ Van hem kreeg Liudger de fel begeerde theologische lessen. Hier heeft Liudger het angelsaksische christendom goed leren kennen. Hij heeft vele uren doorgebracht in de beroemde bibliotheek waar hij hele bijbelgedeelten overschreef en ook veel kerkvaders las, onder wie Augustinus waarschijnlijk wel de voornaamste plaats innam. Liudger bleef eerst één jaar in York, maar daar werden al gauw nog eens ruim drie jaren aan toegevoegd.

Een van zijn mede-studenten was de reeds vermelde Willehad die niet lang daarna in Dokkum het kerkewerk van Bonifatius zou voortzetten. Als diaken-prediker keerde Liudger in 772 terug naar Utrecht.

Naar Deventer

Omstreeks 773 was de vrome prediker Lebuinus (ook wel Liafwijn genoemd¹⁶) gestorven en in het kerkje van Deventer begraven. Ook hij had – afkomstig uit Engeland – zijn beste krachten gegeven aan de evangelieverkondiging in de grensstreek van de Franken en de Saksen. Kort daarop bestormden de heidense Saksen weer eens de IJsselstad en verwoestten alles wat maar christelijk heette. Toen de storm geluwd was, stuurde bisschop Alberik van Utrecht Liudger naar Deventer. Zijn poging om het graf van de pas begraven Lebuinus op te sporen liep eerst op niets uit.

Willibrord, miniatuur uit de 11e eeuw.

Toen begon Liudger maar aan de restauratie van het kerkgebouw. Het verhaal gaat dat hij in de nacht een droomgezicht kreeg waarin de overledene zelf hem duidelijk maakte waar het graf te vinden was. De boodschap klopte precies, maar om het graf binnen de nieuw te bouwen kerk te krijgen moest de reeds opgetrokken zuidmuur wel enkele meters worden verplaatst. Liudger heeft na de voltooiing van de 'Lebuinuskerk' zijn preekarbeid uitgebreid tot ver buiten Deventer. Hij wist toen nog niet dat hij het Saksische land ooit nog eens als bisschop zou dienen.

Naar de Friese en Groningse gouwen

Bisschop Alberik had een volgende verrassing voor Liudger klaar liggen: een missionaire tocht 'bij de stam der Friezen'. Hij is wellicht eerst naar de dorpen in Westergo vertrokken, daarna op werkbezoek bij Willehad in Dokkum, om uiteindelijk ook eens ten oosten van de Lauwers (dus in de huidige provincie Groningen) het Woord van God te verkondigen. Willehad had er ook al eens gepreekt, maar hij had er volgens de bewoners nogal beledigende taal uitgebraamd tegenover hun goden. Het lot was zelfs geworpen om de man te doen straffen, maar 'het lot' wilde er niet aan meewerken: de godsman bleef vrij man. Voor heidenen een teken aan de wand. Voor Willehad 'de hand Gods'.

Liudgers eerste verkenningstreks in het ooster-Lauwers gebied is ook vol spanning verlopen: de heidense heilighdommen werden alle verwoest! Toch kwam geen Wodan of Donar (of welke andere heidense hoogheid ook) zijn vroegere vereerders te hulp! Ook deze christen-prediker bleef ongedeerd! De tempelschatten werden meegenomen. Naar het bevel van koning Karel mocht de kerk een derde deel houden, de rest was voor hem!

In het jaar 777 – om precies te zijn op 7 juli, als cijferdatum: 7.7.777 – vervoegden bisschop Alberik en diaken-prediker Liudger zich bij Riculf, de aartsbisschop van Keulen. Van hem zouden beide mannen hun officiële wijding ontvangen. Liudger ontving nu de priesterwijding.

Deze gang naar de Keulse aartsbisschop betekende een zich inpassen in het hiërarchisch systeem van de pauselijke kerk. Geen 'free-wheelen' van wat 'loslopende', charismatische diakenen in het noordelijke missiegebied; daar wilde ook Liudger niets van weten."

Als Willehad in 780 Dokkum verlaat voor nieuwe activiteiten – eerst in noord-Drenthe en later in het beneden-Wezer gebied van de Saksen – heeft Liudger dus al een jaar of twee naast hem gewerkt in Oostergo. De Friese zendeling steekt daarna opnieuw de Lauwers over en hernieuwt zijn evangelieverkondiging in de eerste de beste gouw van het Groningerland; Hugmerchi (nu nog wel Humsterland genoemd) met de plaats Oldehove als centrum. De kerk aldaar moet een stichting zijn van Liudger, waarschijnlijk de eerste in het Oostclauwers-gebied. Het huidige bedehuis van de Nederlandse Hervormde Kerk te Oldehove is van latere datum, de 13e eeuw, maar heet wel Ludgeruskerk.

H. Veldman

¹ In het jaar 768, na het overlijden van zijn vader Pippijn de Korte, kwam Karel de Grote aan de macht, samen met zijn broer Karloman. Deze stierf in 771, waarna Karel geen andere familieleden meer naast zich duldde.

² Dit soort vragen komt men o.a. tegen bij A.J. Jelsma in zijn boekje *Met het oog op de kerk van morgen – Willibrord en de kerstening van Nederland* 's-Hertogenbosch 1990.

³ Over het gebeuren in de St. Pietersbasiliek te Rome d.d. 25 dec. 800 leze men de interessante en beknopte bijdrage van de Belgische historicus R.C. van Caenegem getiteld 'Karel de Grote' in: *Spiegel Historiae*, mei 1972 (7e jrg. no. 5, pag. 286-293).

⁴ O.a. door pater E. Bruna OFM in zijn werkje *Sint Liudger de Voltooiër*. Uitgegeven in eigen beheer, Alverna 1968.

⁵ In *Duistere Middeleeuwen* in het licht, (Kamper Bijdrage XXXI) Barneveld 1991, pag. 20.

⁶ I. Hamming, *De kerk in Stad en Lande*. Zaltbommel 1975, pag. 9.

⁷ Over de resultaten van de hier bedoelde archeologische opgravingen kan men het een en ander lezen bij H. Halbertsma: 'Het heidendom waar Liudger onder de Friezen mee te maken kreeg'; in: Kl. Sierksma (red.), *Liudger 742-809 De confrontatie tussen heidendom en christendom in de Lage Landen*. Muiderberg 1984, pag. 21 vv.

⁸ Eddius Stephanus, *Het leven van Sint Wilfrid*, p. 112 v. Geciteerd via A.J. Jelsma, a.w., p. 14.

⁹ Beda, *Historia Ecclesiastica*, V, 9, 239-241. In de Penguin Classics editie van vertaler Leo Shirley-Price vindt men dit verhaal op pag. 284.

¹⁰ Bruna, a.w., pag. R en 9.

¹¹ Zo bijv. de *Christelijke Encyclopedie*, 2e druk, onder de naam Liudger. Het daar vermelde geboortjaar 744 wordt nu algemeen op 742 gesteld.

¹² Over de problemen rondom de vaststelling van Liudgers geboorteplaats o.m. D.P. Blok, 'De historische en geografische situatie van Liudgers geboortestreek Nifterlake', in *Liudger 742-809*, pag. 9 vv.

¹³ Deze Gregorius 'van Utrecht', waarschijnlijk geboren in 707 (uit een Frankisch geslacht), was een leerling van Bonifatius die hem op zijn zendingsreizen had meegenomen. Op voorspraak van Bonifatius werd Gregorius abt van het in Utrecht gevestigde klooster en hoofd van de kloosterschool. Hij overleed in 775 te Utrecht. Hij was naast en na Bonifatius een krachtig initiator van zending onder de Friezen en de Saksen; naar deze laatste stam stuurde hij o.m. Lebuinus. Liudger heeft de *Vita* van Gregorius geschreven.

¹⁴ Bruna, a.w., pag. 11.

¹⁵ Alcuin, geb. plm. 730 in Northumbrië, was jarenlang hoofd van de domschool van York, de beroemde hogeschool van het angelsaksische christendom. In 781 kwam hij in contact met Karel de Grote te Parma (Italië) die hem in dienst nam voor de culturele verheffing van het Frankische rijk. Hij werd verbonden aan de paleisschool te Aken. Later werd hij titulair abt van het klooster in Tours (een stichting van de beroemde 'Sint' Martinus).

Alcuin wordt de ziel van de 'Karolingische renaissance' genoemd. Dat heeft hij o.m. te danken aan de volgende bijdragen aan de cultuur van West-Europa: a. zijn opvoedkundige geschriften, b. zijn manuscripten van de school van de Sint Maartensabdij in Tours, c. de revisie van de Vulgaat, d. zijn bijbelcommentaren en e. zijn herziening van de Romeinse Ritus in de eredienst. Hij standaardiseerde de spelling en het handschrift. Ook streed hij tegen de adoptionisten (zie verderop in ons artikel) en verdedigde de orthodoxe leer en eerde de positie van de paus in Rome. In theologisch opzicht sloot hij aan bij Augustinus.

Alcuin schreef de *Vita* van Willibrord.

¹⁶ Lebuinus was afkomstig uit Engeland en heeft in opdracht van de Utrechtse Gregorius vooral in Deventer en omgeving het evangelie verkondigd; nog tilden zijn leven werd de door hem gebouwde kapel door de Saksen verwoest, na zijn overlijden herhaalde zich dit nog eens. Liudger herbouwde het weer, tot het in 1040 vervangen werd door wat nu de Lebuinuskerk heet.

¹⁷ Het fenomeen van de charismatische predikers uit de dagen voor Liudger c.s. wordt nogal eens benadrukt in de kringen van de tegenwoordige charismatische bewegingen. Het daarmee samenhangend kerk-idee zou minder 'ambtelijk' zijn en dus minder gebonden aan 'Rome' en haar bisschoppelijke instituties. Maar de ons bekende bronnen laten nauwelijks toe dat dit type prediker er veel is geweest in de 7e en 8e eeuw. Mocht hij hier of daar zijn voorgekomen dan is hij verdwenen door de ordenende krachten van het Karolingische rijk.

Stellen wij nog prijs op onze naam?

De voorlopige Generale Synode van Enschede 1945 sprak uit dat elke plaatselijke kerk, die zich heeft vrijgemaakt van de bekende beslissingen en schorsingsdaden uit de jaren 1942-1945, de naam blijft dragen van 'De Gereformeerde Kerk te...'. Alleen ter voorkoming van misverstanden, in gevallen waarin verwarring is te duchten, kon tussen haakjes achter of onder deze naam worden geplaatst de aanduiding 'onderhoudende art. 31 KO', welke toevoeging echter niets prejudicieert (*Acta artt. 75 en 76*).

Op de Generale Synode van Amersfoort 1948 was een brief ter tafel van de Particuliere Synode van Drenthe waarin aan de synode werd verzocht er bij de kerken op aan te dringen de postale aanduiding 'onderhoudende art. 31 KO' niet dan in noodzakelijk gevallen te gebruiken.

De commissie die over deze brief moest rapporteren overwoog in haar rapport dat het hanteren van de postale aanduiding hoe langer hoe meer de schijn krijgt alsof de kerk des Heren een nieuwe naam voert. Zij wees erop dat het hoe langer hoe meer de gewoonte werd te spreken van Vrijgemaakte kerk of kerk, onderhoudende art. 31 KO. Overeenkomstig het voorstel van de commissie besloot de synode er hij de kerken op aan te dringen de toevoeging 'onderhoudende art. 31 KO' niet dan in noodzakelijke gevallen te gebruiken (*Acta art. 99*).

De zaak van de naam van de kerken kwam opnieuw aan de orde op de Generale Synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/9. Deze synode sprak uit dat tegen de uitgesproken bedoeling van de voorlopige Generale Synode van Enschede 1945 in, en ondanks het besluit van de Generale Synode van Amersfoort 1948 uit de toevoeging in de volksmond en in het rechtsverkeer toch een naamswijziging dreigde te ontslaan. Zij sprak uit dat de naam van de kerken is en blijft 'De Gereformeerde Kerken in Nederland'. Omdat de postale toevoeging 'onderhoudende art. 31 KO' niet meer geschikt werd geacht als onderscheidingsteken besloot zij aan de kerken en kerkelijke vergaderingen aan te bevelen deze aanduiding niet meer te gebruiken en in gevallen waarin verwarring te duchten was zelf middelen te zoeken om deze verwarring te voorkomen en zulke middelen allereerst te vinden in zo nauwkeurig mogelijke aanduiding van adressen en dergelijke (*Acta art. 68*).

Sindsdien is het algemeen gebruik in noodzakelijke gevallen tussen haakjes de postale aanduiding 'vrijgemaakt' te gebruiken.

Nu dienen uitspraken van kerkelijke vergaderingen als bindend te worden aanvaard (art. 31 KO); niet alleen door de kerken maar ook door de kerkleden.

In overeenstemming met deze bindende besluiten lezen wij dan ook in de laatste kolom op bladzijde 2 van het Nederlands *Dagblad* bij het beroepingswerk de aanduiding 'Gereformeerde kerken' als bedoeld worden de kerken die zich in 1892 verenigden en die zich in 1944 en volgende jaren vrijmaakten van onschriftuurlijke besluiten. Het kerkgenootschap dat samen op weg is met de Nederlandse Hervormde Kerk en dat zich ten onrechte gereformeerde kerken noemt, wordt aangeduid als 'Geref. kerken (syn.)'.

Helaas houdt daarmee de overeenstemming met de geldende synodebesluiten meestal op. Zo konden wij in het ND lezen over de (vrijg.) gereformeerde vereniging 'Dit Koningskind', over de (vrijg.) gereformeerde vereniging 'De Verre Naasten', over de (vrijg.) gereformeerde studentenvereniging FQI te Kampen. Wij lezen over een (vrijg.) gereformeerde basisschool en over kerkgebouwen van (vrijg.) gereformeerde kerken die zijn vernieuwd of die afbranden. Wij vernemen dat de (vrijg.) gereformeerde kerkeraad van Spakenburg-Zuid zijn voorkeur heeft uitgesproken voor Zaïre als nieuw zendingsterrein. Prof. dr. M. te Velde en prof. drs. R. Kamphuis worden aangekondigd als (vrijg.) gereformeerde hoogleraren. Van prof. dr. K. Schilder wordt verteld dat hij een voorman was van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) in Nederland.

In tegenstelling daarmee wordt dr. H. Wiersma omschreven als gereformeerd theoloog en vernemen wij dat de nieuwe Commissaris van de Koningin in Zeeland lid is van het CDA en belijdend lid is van de gereformeerde kerk.

Zelfs presteert het ND het om te schrijven over de Schooldag van de Gereformeerde Kerken (vrijg.).

De gevolgen van deze verkeerde voorlichting zijn bijna dagelijks te constateren in de huwelijksadvertenties in het ND. In een groot deel van die advertenties wordt aangekondigd dat de huwelijksbevestiging zal plaatsvinden in de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt); soms laat men de haakjes zelfs weg en een enkele maal wordt zelfs gesproken van Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk.

Laten wij met elkaar opnieuw afspreken dat wij onze kerken noemen bij de naam die zij in 1892 hebben aangenomen en in 1945 hebben gehandhaafd. Niet wij hebben in de veertiger jaren een nieuwe kerk gesticht, maar de synodalen. Zo houden wij ons aan synodebesluiten die bindend zijn, ook voor dagbladredacteuren.

Indien men het met die besluiten niet (meer) eens is dient men in de kerkelijke weg te proberen tot een naamswijziging van de kerken te komen. Maar men dient niet een dagblad te gebruiken om de geesten zodanig te beïnvloeden dat onze jeugd straks niet meer weet hoe de naam van de kerken luidt.

J. Meijer

DE GRIFFIOEN

Nederlandse literatuur voor 1850

Naast de Salamanderreeks, die literaire werken bevat van 1960 tot heden geeft Uitgeverij Querido de Griffioenreeks uit. Hierin zijn literaire teksten opgenomen die dateren van voor 1850. De reeks begint met geschriften uit de dertiende en veertiende eeuw en vervolgens komt iedere eeuw tot en met de negentiende aan bod. Onlangs zijn weer drie Griffioendeeltjes verschenen.

De reeks biedt veel interessante leesstof. Uit de 13e eeuw noemt ik *Der Naturen Bloeme* van Jacob van Maerlant en uit de 14e de *Roman van Lancelot*. Onlangs werd een nieuw deeltje aan de reeks toegevoegd uit de 15e eeuw: *Ridderboek*. Hierin vinden we teksten (vaak godsdienstige) die de mens waarschuwen voor de vele gevaren van de zondige, vergankelijke wereld. Het boek begint met een proloog, **waarvan** de eerste regels luiden: 'De eeuwige waarheid van het evangelie zegt dat niemand twee heren kan **dienen**; wie dat probeert zal de ene liefhebben en de ander haten. **Bemide** in onze Heer, **ik** vrees dat deze woorden u aangaan. (...) U moet partij kiezen'. Wie geïnteresseerd is in de Middeleeuwse scholastieke theologie kan veel van z'n gading in het *Ridderboek* vinden. Uit de 16e eeuw zijn werken van Anna Bijns en Dirk Volkertszoon Coomhert in de Griffioenreeks opgenomen. De 17e eeuw is vrij recent verrijkt met: *Wie wil d's mee* nam *Oost-Indië varen*. Het is een bundel liedjes van en naar en over het verblijf in Oost-Indië. Andere titels uit de 17e eeuw zijn: *Het leven van Joost van den Vondel*, *Liederen van Bredero* en *Lust tot poëzie, gedichten van Vondel*. De 18e eeuw is tot nu toe met een viertal werken vertegenwoordigd, terwijl aan het dertiende 19e-eeuwse enige maanden geleden een vierde is toegevoegd: de historische roman *Hermingard van de Eikenterpen*, geschreven door Aarnout Drost (1810-1834). De tekst is in de moderne spelling omgezet. Dit maakt het werk beter toegankelijk, een werk waarmee Drost een bijdrage wilde leveren aan de zedelijke en godsdienstige ontwikkeling van de lezer. De geloofsopvatting van Drost stond globaal gezien in tussen het piëtisme van de 18e eeuw en het Reveil. De roman begint in 320 na Chr. als de Franken en de Batavieren in opstand komen en gaan vechten tegen het Romeinse leger van Constantijn de Grote. Heidendom en christendom spelen een belangrijke rol in deze historische roman, waarin volgens Drost 'de historie slechts **het toneel** is, waarop godsdienst en zedelijkheid zich ontwikkelen'.

De Griffioenreeks is ook voor degenen die Middel Neder-

landse, 17e-eeuwse of in het algemeen oudere, teksten niet kunnen of willen lezen interessant. Zij zijn namelijk alle aan het hedendaagse taalgebruik aangepast en voorzien van toelichtingen. Wie zijn literair-historische kennis wil verdiepen, vindt in de Griffioenreeks veel boeiende mogelijkheden.

A.Joh. Kisjes

N.a.v.: 1. *Ridderboek*, samenstelling Geert Warnar; 2. *Wie wil d'r mee naar Oost-Indië varen*, samenstelling Bert Paasman; 3. *Hermingard van de Eikenterpen*, door Aarnout Drost, niet een toelichting van Joke van der Wiel. Uitgever: Querido Amsterdam, Griffioenreeks. Prijs per deel f 11,-.

Waarom blijft u klagen over een

slecht geheugen?

VERGEET NOOIT MEER gezichten, namen, adressen, data, getallen, enz door onze unieke cursus voor succesvolle geheugentraining!

Ontdek het geheim van een STERK GEHEUGEN en hoe u bijv. vreemde talen veel sneller kunt leren

BON voor een GRATIS prospectus
Naam en adres

DF

Zenden aan: MEMOSCHOOL, Antwoordnummer 1044,
6000 VB WEERT Geen postzegel nodig

Kerkendag: synthese of confrontatie?

Dochters en zonen van Noach,
bouw deze aarde tot ark
waarin wat leeft is geboren
tot aan de lichtende morgen
die heel de schepping bevrijdt

Aldus het openingslied op de *Kerkendag* die zaterdag 16 september 1989 gehouden werd in de hallen van de vee-markt in Utrecht. Thema van de dag was *gerechtigheid, vrede en heelheid* van de *schepping*. De aanwezigen werden in het openingswoord opgeroepen zich daarvoor in te zetten – 'de tijd dringt' – en zich daartoe ook verplicht te weten door God, want 'als wij omkomen, komt Hij of Zij ook om', zoals Mary Michon, programmamaker bij de IKON en presentatrice van het openingsprogramma meende te mogen stellen.

De Kerkendag stond in het kader van het zogeheten conciliair proces, in 1983 op gang gebracht door de Wereldraad van Kerken in Vancouver en in Nederland door de Raad van Kerken door een *Pinksterboodschap* en een *Geloofsbrief* in 1988 aan alle parochies en gemeenten aanbevolen.

In het pinksterverhaal

'wordt verteld hoe een kleine en bedreigde gemeenschap, gedreven door de Geest van Jezus Christus, in alle vrijmoedigheid getuigenis geeft van leven en toekomst voor de gehele wereld. Wij geloven dat die Geest ook vandaag aanwezig is' (...) 'Het is de Geest die ons doet volhouden dat gerechtigheid bewust gewild en gedaan kan worden, dat vrede gesticht kan worden, dat de aarde verstandig beschermd en verdedigd kan worden tegen vernielende krachten, en dat wij mensen daartoe gemachtigd zijn.'

En de geloofsbrief sprak uit:

'dat wij als kerken en christenen opgeroepen worden om (o.a.)
– opnieuw ernst te maken met het verbond met de God die voor zijn schepping niet de dood maar het leven op het mg heeft, en te zoeken hoe wij met elkaar verbintenissen kunnen sluiten vóór het leven en tegen de dood;
– te getuigen dat de inzet voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping wezenlijk deel uitmaakt van het geloof in Jezus Christus, het Leven van de wereld en de Heer boven de afgoden van onze tijd;
– bondgenoten te zoeken bij mensen van andere godsdiensten en levensovertuigingen en bereid te zijn van hen te leren en door hen gecorrigeerd en verrijkt te worden.'

En:

'Meer dan ooit zijn wij mensen er ons van bewust dat de ondergang van de wereld binnen ons handbereik ligt. Meer dan ooit zijn wij er ons van bewust dat het onze verantwoordelijkheid is om dit in Gods naam te verhinderen. De tijd dringt.'

Jesaja 32 : 15 tot 18 (de Geest uit de hoge wordt over ons uitgestort; de woestijn wordt een gaarde; de vrucht der gerechtigheid zal vrede zijn) wordt zo uitgelegd:

'De vervulling van de belofte wordt afhankelijk gesteld van de uitstorting van de Geest uit de lioge. Die vervulling komt dus niet over ons maar gaat door ons heen. Daarmee wordt de belofte als een opdracht in de handen van mensen gelegd.' (...) 'Verandering van de situatie in de wereld en in onze maatschappij heeft alles te maken met bekering en vernieuwing van mensen.'

Een bijzonder theologiseren! Een denkkader dat zich niet door de Bijbel gezeggen laat, maar eigen toekomstverwachtingen ontwerpt.

Destijds ook de mening van ir. J. van der Graaf, die in *De Waarheidsvriend* – nogal fors – schreef: 'Hei is de spraakmakende *chique* van de oecumenische society, die er aan het woord is, de elitaire modetheologie met haar eigen getto-taal en getto-gebruiken.' De kerkendag 7ag hij als 'een viering van de oecumenische bovenlaag' en 'een knus onderonsje'. De Gereformeerde Bond zou er dan ook niet aan meedoen, al zou zij zich niet onttrekken aan de bezinning op de problematiek. Aldus berichtte *Trouw* op 10 maart 1989.

Op 25 maart konden we lezen, dat de stuurgroep van het conciliair proces met de Gereformeerde Bond om de tafel zou gaan zitten, om te kijken of de bonders alsnog bewogen konden worden mee te doen met de Kerkendag. Hoewel Van der Graaf een week daarvoor nog aankondigde een eigen conferentie over het conciliair proces te zullen organiseren, had ds. B. Wallet, voorzitter van de hervormde synode van hem begrepen, dat de zaak nog helemaal open lag voor de Gereformeerde Bond.

Resultaat van de verdere contacten was, dat een extra programma-onderdeel werd ingelast: een theologisch debat, onder de titel *diepgang in het conciliair proces*. Aan dit debat, in de vorm van een forumgesprek onder leiding van Wallet, deed ook Van der Graaf mee. De deelnemers, van zeer verschillende huize, zonden op volstrekt verschillende golflengten uit en bereikten elkaar nauwelijks. Wanneer we over God spreken bedoelt de een heel iets anders dan de ander, constateerde prof. G. Dekker. En ds. Vlaardingerbroek vroeg naar het specifiek christelijke in het conciliair proces. Mag je zeggen: wie zich bekeert tot het milieu, bekeert zich tot God? Of is de boodschap van de kerk anders? Door acties in de geest van het conciliair proces wonen we straks misschien allemaal in *Schoonhoven*, maar nog niet in *Vroomshoop* of *Heiligerlee*! Kunnen niet-gelovigen niet reageren: leuk dat je als Christen extra inspiratie hebt, maar wij kunnen dat zelf ook bedenken! Van der Graaf had pijnlijk gemist dat de Kerkendag niet begonnen was met Schriftlezing en gebed, maar volgens anderen had de hele dag het karakter van een gebed. Kortom: kakofonie en spraakverwarring.

Op 19 september staat een tweede Kerkendag gepland, als vervolg op de eerste, ditmaal in Amersfoort. Hoewel het programma-overzicht er op heit oog niet wezenlijk anders uitziet dan dat van 1989, draait drs. H. de Leede,

stafmedewerker van de **Hervormde Bond voor Inwendige Zending (IZB)** – een van de organisaties van de Gereformeerde Rond – volledig mee in de coördinatie-commissie van de Kerkendag, zo lezen wij in Kerk van augustus 1992.

Jan Kas en Roel Sikkema spraken met hem:

'Wat je doet, moet vruchtbaar zijn voor het geheel en mede door anderen gedragen worden', zegt De Leede. Voor zijn 'staan in de kerk' vindt hij dat 'een checkpoint', 'Cooperatief opereren, en kijken of anderen je visie delen, verrijken, corrigeren. En dan zoeken naar communicatie in de breedte. Zodra je alleen "spreekt voor eigen parochie", wordt het onvruchtbaar en drammerig.'

Zoals De Leede het **nu** proeft, kennen de stromingen die de vorige **keer de** toon zetten, **nu** grote verlegenheid:

'I-luc houden **we** het vol, de **inzet** voor gerechtigheid, vrede en het behoud van de schepping? De structuren zijn veel weerbarstiger dan we dachten, tegenover de goede weg die de Bijbel wijst en van ons vraagt. **Dat** geeft nu matheid en demotivatie. Het bevestigt mij in mijn opvatting dat je niet kunt zonder toewijding aan Christus, om van daaruit in te gaan op zijn roeping. Je hebt voeding nodig om als geëngageerd christen staande te blijven. Gehed, bijbelstudie, liturgie, beoediging. De **bijbelse** hoop en de verwachting van het Koninkrijk, dat uiteindelijk ook nog een uit Gods hand ons toekomt.'

(...)

'Toch zie ik een **kentering** in oecumenisch Nederland. Er wordt de laatste tijd veel meer gezocht naar de wortels, de persoonlijke geloofsmotivatie vanuit deze bron.'

Deze impulsen hoeven niet per se gereformeerd te zijn?

'Belangrijker dan gereformeerd is **bijbels**. Het gereformeerde is voor mijn gevoel een zeer bijbelse wijze van verwoording, waar ik veel authentiek bijbels materiaal in heb leren kennen. Het gaat me echter niet om gereformeerde items. Van belang is dat wij allen als christenen, als kerken leven uit de bron. Dat het gereformeerde daarin het een en ander naar voren heeft te brengen. inzake de visie op de **mens**, de visie op God en mens, op bekering, op zonde en de diepte daarvan, dat denk ik zeker. Het kan geen kwaad dat in te brengen.'

In hoeverre is daar bij de tweede Kerkendag een open oor voor?

'De coöperatie binnen de oord in atie-commissie voor de Kerkendag ervaar ik als heel vruchtbaar: de wijze waarop er vergaderd wordt de gesprekken met elkaar, het zoeken naar "welke motieven hewegen je?" Wat ik wil zeggen, kan ik er voor mijn gevoel altijd kwijt. Maar in het pluriforme krachtenveld is jouw stem, jouw invalshoek er één van de vele. Als je erin stapt, weet je dat je je invloed op het uiteindelijke compromis niet moet overschatten. Wie zo niet wil werken, kan daarin niet functioneren.'

Mijn diepere motivatie is dat we in de toekomst als kerken in Nederland elkaar veel meer moeten zoeken vanuit de boodschap en de roeping van God met het oog op de samenleving.'

U voelt zich serieus genomen?

'Jazeker. De programmacode voor alle programmamakers zit uiterst zorgvuldig in elkaar. Met grote klem is gevraagd stem en tegenstem zoveel mogelijk aan de orde te laten komen, ook de verschillende invalshoeken vanuit de Bijbel, de spiritualiteit zoals dat in het oecumenisch jargon heet. Uiteindelijk ben je na-

tuurlijk voor een groot deel afhankelijk van degenen die de zaak vormgeven. Als ik echter kijk naar het thema van de Kerkendag, 'Om een geloofwaardig getuigenis', de **opbouw** – 's morgens vooral de geloofsvragen, de **bijbelse** motivatie. en dan 's middags de vertaling naar politieke, ethische en maatschappelijke actie – en de programmacode die dat probeert te kwaken. dan denk ik: er is heel wat werk verzet om de motieven die ook mij drijven, gestalte te geven. In allerlei grote en kleine programma's krijgen de gereformeerde gezindte en de evangelische kring inbreng: rondom Israël, rondom de vragen van de schepping, de **zondag**, Europa, **bijbel**lezen in de derde wereld.'

Maar hoe verkoopt je dat aan de achterban?

'Ik ben blij dat het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond uitdrukkelijk gezegd heeft: Wij willen als deel van de Hervormde Kerk de vraag om een bijdrage te leveren niet naast ons neerleggen. Tegelijk weet ik niet alleen dat het met grote aarzeling is gebeurd, maar ook dat de Kerkendag binnen het geheel van de Bond vaak ver bij de mensen vandaan staat, en kritisch bekeken wordt. Kerkeraden mogen er dan veelal niet voor voelen, velen in de gemeente zijn best met de vragen van de Kerkendag bezig. Alleen is de hele sfeer van Raad van Kerken, conciliair proces, Kerkendag voor hen een brug te ver. Jammer, ik heb reëel genoeg te zien dat die kloof niet in een handomdraai te verkleinen is. Daarvoor is het wantrouwen tussen het oecumenisch circuit en de evangelisch-gereformeerde richting over en weer te groot.'

Ds. MA. van den Berg uit Groot-Ammers zei op de jaarvergadering van de Bond: de Kerkendag geeft een valse suggestie van de ene kerk van Nederland. De waarheidsvraag wordt ontweken, aldus ds. P. de Vries uit Opheusden in her Reformatorisch Dagblad.

'Je kunt met evenveel recht stellen: als Hervormde Kerk heb je betrokken bij de Raad van Kerken en wat die raad uitvoert. Daar wil je staan en daar moet je dan ook de waarheidsvraag stellen, ook op de Kerkendag. Dat moet je dan zelf doen. Verder denk ik: Wat is nou onze roeping, vanuit Christus, in deze samenleving? Als kerk. Laten we er met onze gereformeerde traditie nu zo in gaan staan dat we laten zien dat de zorg om die kolossale vragen van gerechtigheid, vrede en zorg voor de schepping ons verbindt met anderen. En neem dan je verantwoordelijkheid. Een schijn van eenheid... Natuurlijk zal de Kerkendag iets hebben van "dit is de kerk van Nederland". Doe daar iets onbevangen over. Wees blij met het goede en mild over wat volgens jou anders zou moeten en kunnen. Dat is veel vruchtbarder, wanneer het gaat om zulke belangrijke zaken waar wij als kerken voor staan...

De motieven achter de kritiek kan ik begrijpen. Rondom de weg van de oecumene, de standpunten van de Raad van Kerken is enorm veel ruis. Denk aan de Israël-visie van de raad, de samenwerking met Rome, het theologisch taalveld dat voor de "bonders" afstand schept. Er is echter nog een zeer wezenlijk punt in het neen tegen de Kerkendag en de vraag of je medeverantwoordelijkheid wilt dragen, proef ik een ander zicht op je plaats in de Hervormde Kerk. Dat verontrust mij. In toenemende mate hebben voor mijn gevoel medepredikanten en kerkeraden in de Gereformeerde-Rond iets van "Het geheel van de Hervormde Kerk, daar zien we niks meer in, we zijn zeer gedistantieerd". Zeker, er is genoeg reden om kritisch te staan binnen de Hervormde Kerk, want het inhoudelijk gehalte is vaak ver te zoeken. Er is allerlei wind van leer. Schrijnend is het dat de Christus der Schriften vaak afwezig is in het getuigenis en de dienst van de kerk, in het persoonlijk leven, in de kerkdienst, in het ge-

bed, ook van mensen die verantwoordelijkheid in de kerk dragen. Dat doet grote schade aan de kerk. Ik schrik als ik van predikanten en anderen uit het "functionarissen-circuit" verneem dat zij zelden of nooit meer preken, of zelfs maar naar de kerk gaan. Maar kritisch-zijn is wat anders dan geen solidariteit meer hebben met het zoeken en het gaan van de weg van de landelijke Hervormde Kerk.

Dat is direct een vraag hij het hart van onze eigen bijbels-theologische visie op de kerk en het Koninkrijk van God. Degenen die de Kerkendag afwijzen, concentreren zich weliswaar op de kernboodschap van de Bijbel, wat betreft het heil in Christus voor de individuele mens, maar zij vergeten dat de verwachting van Gods Koninkrijk daar evenzeer bij hoort, dat het heil de totale werkelijkheid aangaat.

(...)

Overigens geloof ik dat velen in het geheel van de Gereformeerde Bond niet gewild hebben dat het z6 zou eindigen, in isolement, traditionalisme en afscheidingsdenken. Daar zie ik veel bondsgemeenten wel steeds meer in terecht kernen: een duidelijke verichuiving in de richting van het afgescheiden denken en een geïsoleerde positie binnen de Hervormde Kerk, steeds meer lus van het geheel van de samenleving.

Hei opkomen van de reformatorische zuil, sinds de jaren zestig, versterkt de ontwikkeling van de gereformeerde gezindte binnen de Hervormde Kerk richting isolement. Men legt zich vast ten aanzien van liturgie, de hele visie op de verhouding man-vrouw, hei ambt...

Invloed van het Reformatorisch Dagblad?

'Vooral van de reformatorische scholen. De reformatorische zuil heeft grote zeggenschap in bondsgemeenten, ook inzake de vorming van het kader. Zoiets laat zich uiterst moeilijk verdragen met hei gedachtengoed achter "de Hervormde Kerk als volkskerk". De Hervormde Kerk is naar z'n aard en historie principieel een andere kerk dan de afgescheiden kerken. En dat heeft vergaande consequenties. Binnen een aanzienlijk deel van de Gereformeerde Bond worden de spiritualiteit en het kerkelijk zicht van de Gereformeerde Gemeenten gemeengoed. Dat hoor ik van mensen wier familie generaties lang in een gemeente het kader gevormd heeft, incnsn van een sterk hervormde araditie, die voluit gereformeerd waren, ook spiritueel, maar die zicht hadden op het geheel, rnk van de dorpssamenleving. Die verhalen zeggen mij: het kerktpe van veel bondsgemeenten is steeds meer een afgescheiden kerktpe in plaats van breed hervormd. Daar maak ik me grote zorgen over. De hele reformatorische zuil denkt de secularisatie buiten de deur te kunnen houden. Daar geloot ik niets van. Ik vraag me af of daar waar de kerkverlating onder jongeren her geringst is - hij de Gereformeerde Gemeenten - er in de afgelopen twintig jaar wel groei is geweest in het geestelijk leven. Als ik mensen, die zelf in die kerken staan, mag geloven, is het daar niet best mee. Dat is een signaal voor mij: "vergis je nie!"'

Wat zegt de Gereformeerde Bond u?

'Ik voel me verbonden met de Bond als spirituele beweging: daar liggen nu eenmaal mijn wortels. In de "eigen organisaties" voor jeugd- en missionair werk (IZB, HGJB en Gereformeerde Zendingsbond, red.) koint het beweeglijke van de gereformeerde beweging sterker naar voren. Dat wordt minder zodra het kerkpolitiek gaat worden. Dan proef ik onmacht om de vragen onbevreesd naar je toe te laten komen en ontmoedig met die vragen in de hand naar het bijbels getuigenis te luisteren.'

De opstelling van ds. De Leede is voor ons onbegrijpe-

lijk. Zijn 'zorg voor de wereld' verstaan we. Het is de schepping van God, die door Hem van dag tot dag wordt onderhouden en waarmee ook wij daarom verantwoord moeten omgaan.

Velen om ons heen willen zich inzetten voor het welzijn van deze wereld. Uit verschillende motieven. Ondanks verschillende motivering is onderlinge samenwerking op punten zeker mogelijk. Waar een zakelijke samenwerking gaat varen onder een ideologische vlag, gaat het echter nauwer luisteren. Dat geldt wel heel sterk als die vlag heet: *Om een geloofwaardig getuigenis*. Onder deze vlag kun je toch niet samen varen als je zo ver uiteenlopende geloofsovertuigingen hebt? De wat we maar zullen noemen conciliaire theologie verdraagt zich toch absoluut niet met het gereformeerde geloof? Er het gereformeerde is toch meer dan een bepaald accent in het bijbels geloven, waarvan het 'geen kwaad kan dat in te brengen'? Bedoelt De Leede dat inderdaad zo relativerend als het er staat? In de samenwerking voor de Kerkendag mag zijn gereformeerd geluid meeklinken, naast en tussen veel andere geluiden: lever je zo een geloofwaardig getuigenis, geloofwaardig vanuit je eigen diepste overtuigingen en geloofwaardig voor de buitenstaander?

Vanuit orthodox-gereformeerd denkkader zou je toch heel andere dingen moeten zeggen over de vragen in geding dan vanuit het gedachtengoed van de Wereldraad of de opvattingen van niet-gelovige medemensen? Dat vraagt niet om synthese, maar om confrontatie, waarom gereformeerde medewerking aan de Kerkendag niet mogelijk zou zijn.

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. C. van der Leest heeft 30 augustus jl. intrede gedaan in Groningen-Oost. In de morgendienst werd hij bevestigd door ds. P.W. van de Kamp, de intrede vond plaats in de middagdienst. Zijn nieuw adres is: Van Loghemstraat 12, 9713 MB, ☎ (050) 416676.

ADRESWIJZIGINGEN.E.D.

Almere * Diaconie: P. Korter, ☎ (036) 5360515: het postbusnummer blijft ongewijzigd.

Diever * Preekvoorziening: H. Pot. Wittelterweg 24, 7986 PK Wittelte, ☎ (05219) 8249.